

شورای سیاست گذاری حوزه های علمیه خواهران

مرکز مدیریت حوزه علمیه خواهران

معاونت پژوهش

حوزه علمیه حضرت آئنه سلام الله علیه

عنوان

آسیب های فضای مجازی بر تربیت نوجوانان

استاد راهنما:

سرکار خانم دکتر نسرین کرد نژاد

نگارنده:

مریم حامدی

سال تدوین:

۱۳۹۸

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تحمیدیه

حمد و سپاس خداوند عز و جل را که با قلم تعلیم فرمود و در درود و رحمت بر حضرت محمد مصطفی صلی الله علیه و اله و بر عترت پاک و مطهر ایشان در نوشتن این اثر ناچیز متوکل به حضرت حق عز و جل و متوسل به عنایات ائمه اطهار علیهم السلام و حضرت معصومه سلام الله علیها ، شفیعہ روز محشر بوده ام .

تقدیم

السلام علیک یا ابا عبدالله

این اثر ناچیز را تقدیم به ساحت مقدس امام عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف می نمایم
چرا که بر آن عقیده ام که هر بهره ی علمی که نصیبمان می شود از عنایات و توجیهات آن ساحت
مقدس است.

تقدیر و تشکر

بر خود لازم می دانم تقدیر و تشکر خویش از مدیریت محترم حوزه علمیه حضرت آینه سلام
الله علیها سرکار خانم سائید معززی که با زحمات مشفقانه و دلسوزانه و رهنمود های
وافر در تعلیم و آگاهی بخشی، حقی بزرگ بر گردنم دارند، اعلام دارم و بخصوص تشکر می کنم از
استاد راهنما سرکار خانم دکتر نسرین کرد نژاد که این نوشته حاصل رهنمود ها و هدایت های
ایشان می باشد.

فهرست مطالب

عنوان ..... صفحه

مقدمه ۸

فصل اول: کلیات و مفهوم شناسی

الف) کلیات	۱۱
۱. بیان موضوع و توضیح مساله	۱۱
۲. پیشینه تحقیق	۱۲
۳. ضرورت تحقیق	۱۳
۴. سوالات تحقیق	۱۳
۵. روش تحقیق	۱۳
۶. سازمان دمی تحقیق	۱۴
۷. مفاهیم و متغیر های تحقیق	۱۴
ب) مفهوم شناسی	۱۵
۱. آسیب :	۱۵
اول) معنای لغوی	۱۵
دوم) معنای اصطلاحی	۱۵
۲. فضای مجازی :	۱۵
۳. تربیت :	۱۶
اول) لغوی	۱۶
دوم) اصطلاحی	۱۷
۴. تربیت اخلاقی	۱۷
۵. تربیت جنسی	۱۸
۶. نوجوانان :	۱۹

فصل دوم: آسیب های فضای مجازی بر تربیت اخلاقی نوجوانان

الف) تصویر فضای مجازی و آسیب های پیش روی نوجوانان	۲۴
ب) افسردگی و گوشه گیری و انزوا :	۲۵
ج) سرد شدن ارتباطات عاطفی و نارضایتی از زندگی خانوادگی	۲۷
د) تعارض ها ارزش ها	۳۱
۱. جایگزینی ارزش ها	۳۳
۲. ترویج مادی گرایی	۳۳

۳۴	۳. مصرف گرایی افراطی در خانواده‌ها .....
۳۵	هـ) بحران هویت .....
۳۷	و) گرایش به امور منفی اخلاقی مثل ترس و دروغ .....
۳۸	ز) راهکارها .....

فصل سوم : آسیب های فضای مجازی بر تربیت جنسی نوجوانان

۴۳	الف) رسانه و تربیت جنسی : .....
۴۴	ب) بلوغ زود رس در نوجوانان .....
۴۸	د) عوامل موثر بر بلوغ زود رس .....
۴۹	هـ) اینترنت و تعارض بین والدین و فرزندان .....
۵۰	و) خودنمایی جنسی .....
۵۲	۱. توجیه روانی مساله .....
۵۳	۲. تیپ منحرفین : .....
۵۴	ز) معرفی نظریات .....
۵۵	ح) درمان چشم چرانی: .....
۵۶	ط) گرایش به جنس مخالف : .....
۵۷	ی) آزار جنسی وسوء استفاده ی جنسی از نوجوانان .....
۵۹	ک) راهکار به والدین .....
۶۱	نتیجه گیری .....
۶۲	پیشنهاد ها .....
۶۳	منابع و مآخذ .....

چکیده

هدف این پژوهش بررسی آسیب های فضای مجازی بر تربیت نوجوانان می باشد. این پژوهش درصدد پاسخگویی به این سوالات است که آیا فضای مجازی تاثیری بر تربیت نوجوانان دارد؟ فضای مجازی چه تاثیری بر تربیت اخلاقی نوجوانان دارد؟ آیا فضای مجازی تاثیری بر تربیت جنسی نوجوانان دارد؟

فضای مجازی نسل جدیدی از فضای روابط اجتماعی هستند که با این که عمر خیلی زیادی ندارند توانسته اند به خوبی در زندگی مردم وارد شوند مردم بسیاری در سنین مختلف و از گروه های اجتماعی متفاوت در فضای مجازی گرد هم آمده اند و از فاصله های بسیار دور در دنیای واقعی، از این طریق با هم ارتباط برقرار می کنند. امروزه روش های ارتباطی با دیگران از طریق اینترنت افزایش یافته است. یکی از کاربردهای اینترنت برقراری ارتباط اجتماعی با دیگران است. شاید عیب اصلی ارتباط های اینترنتی آن است که ارتباط در فضای مجازی اساساً بر متن استوار است و بنابراین از نشانه های بصری و شنیداری در تعامل های رو در رو بی بهره است. استفاده از فضای مجازی باعث شده که تاثیر منفی بر تربیت نوجوانان از نظر اخلاقی همچون پرخاشگری، دروغ و فریب و افسردگی و انزوا افزایش پیدا کند و همچنین از جنسی مورد مخاطب و آزار کاربران اینترنتی قرار گیرند و دچار سوء استفاده جنسی و اختلالات روانی مثل استرس و ناکارایی جنسی شود.

باید دقت داشته باشیم که با فرزندان خویش دوست باشیم آنقدر روابط صمیمانه داشته باشیم که بودن در کنار خانواده و در جمع بودن را به انزوا و وقت کشی در فضای مجازی ترجیح دهد و به دنبال گسترش روابط خود با والدین و همسالان و محیط تربیتی و پیشرفت خویش باشد نه فرار از آنها و پناه به فضای مجازی. مهمترین درمان برای خلاصی از آسیب و بیماری ناشی از فضای مجازی عبارتند از رفتار درمانی والدین، بینش درمانی، فرهنگ درمانی، آموزش درمانی. همچنان نقش والدین پر رنگ است اما متأسفانه والدین ما در جهتی مخالف با اهداف تربیتی و مصلحت فرزندان خویش گام بر می دارند شیوه تربیتی و نگرش والدین خود یکی از فاکتورهای کشیده شدن نوجوانان به فضاهای مجازی می باشد.

کلید واژه ها: آسیب شناسی، فضای مجازی، تربیت، نوجوانان

مقدمه

روزگاری انسان ها در دنیایی واقعی زندگی می کردند و ارتباطات بین آنها ملموس بود و با کسانی ارتباط داشتند که در یک مکان با هم زندگی می کردند، اما اکنون مهمترین تغییر دنیای معاصر که شالوده تغییرهای آینده جهان را می سازد، رقابتی شدن دنیای واقعی و مجازی است دنیای واقعی با ویژگی هایی مانند مکان داشتن، دارای نظام سیاسی خاص بودن، محسوس بودن و طبیعی بودن از دنیای مجازی متمایز می شود و دنیای مجازی با بی مکانی، دستیابی آسان به آخرین اطلاعات، تکثر داشتن و هم زمانی از دنیای واقعی جدا می شود. مهم ترین تغییر دنیای مجازی این است که روابط انسانی با واسطه و از راه دور جایگزین روابط چهره به چهره شده است. فضای سایبر مرز جدیدی در ارتباطات اجتماعی ایجاد کرده است مردم در آن، دوستی ها و دشمنی هایی ایجاد می کنند و در آن کارهایی انجام می دهند و چیزهایی می گویند که در دنیای واقعی و رو در رو هرگز مطرح نمی کنند (استفانسکو و همکاران، 7002) امروزه کمتر انسانی را می توان یافت که ساعتی وقت خود را صرف استفاده از فضای مجازی نکند و رفتار و افکارش تحت تاثیر آن قرار نگیرد. در هر حال، فضای مجازی (سایبری)، فلمروی وسیع، بدیع و بکر است که فرصت ها، آسیب ها و محدودیت هایی دارد.

بحث فواید و مضرات فضای مجازی، تمام جوامع را فرا گرفته است. فضای مجازی نیاز به فعالیت آشکار و نمایان ندارد. ممکن است فردی یک هفته از خانه بیرون نیاید، ولی با هزاران نفر ارتباط برقرار کند. جدای از خوبی یا بدی آن، مهم این است که با واقعیتی انکارناپذیر روبرو هستیم و باید بیندیشیم که چگونه حداکثر استفاده مثبت را از آن ببریم.

گسترش فناوری های نوین در عرصه الکترونیک و رایانه در چند دهه گذشته، موجب پدیدار شدن انواع و اقسام لوازم و برنامه های الکترونیکی و رایانه ای از جمله اینترنت، تلفن همراه، ماهواره و بازی های رایانه ای در جهان شده است. انکارپذیر است که این تحولات و پیشرفت های زندگی بشر را چندین برابر آسان تر نموده اسیت، اما در آن سوی سکه نمی توان از آسیب های ناشی از این فناوری های نوین غافل

مانند، نوجوانان عصر حاضر مانند نوجوانان نسل گذشته نیستند که تنها با بازی کردن با همسالانشان و تماشای فیلم های تلویزیونی سرگرم شوند. تقریباً تمامی این کودکان و نوجوانان از همه این فناوری ها یا برخی از آنها برخوردارند. صرف نظر از کاربرد وسیع این ابزارها، آنچه امروزه کاربرد وسیعی یافته و بخش وسیعی از فعالیت های روزمره ی افراد را پوشش می دهد، اینترنت و به تبع آن فضای مجازی است. اینترنت مجموعه ای پایان ناپذیری از پایگاه های داده است که اطلاعات مختلف و متنوع فردی و جمعی انسان ها را در خود جمع آورده است و هر روز نیز گسترش می یابد. و علاوه بر اینکه فرصت هایی دارد تهدید ها و آسیب هایی بیشماری بر روی مردم به ویژه نوجوانان از نظر اخلاقی و تربیتی و جنسی تاثیر گذاشته و منجر به اختلالات روانی و اغفال نوجوانان شده است .

فصل اول:

کلیات و مفهوم شناسی

الف) کلیات

در این فصل به بیان کلیات طرح تحقیق پرداخته می شود و طرح تحقیق شامل موارد زیر است:

۱. بیان موضوع و توضیح مساله

فضای مجازی، نسل جدیدی از فضای روابط اجتماعی است و با اینکه عمر خیلی زیادی ندارد، توانسته به خوبی در زندگی مردم جا باز کند. افراد بسیاری در سنین مختلف و از گروه های اجتماعی متفاوت در فضای مجازی کنار هم گرد آمده اند و از فاصله های بسیار دور در دنیای واقعی از این طریق با هم ارتباط برقرار می کنند. شاید عیب اصلی آن است که ارتباط در آن اساساً بر متن استوار است و بنابراین از نشانه های بصری و شنیداری در تعامل های رو در رو بی بهره است. در میان نوجوانان در صورتی که نظارت والدین رابه دنبال نداشته باشد می تواند باعث بروز ناهنجاری اخلاقی و رفتاری شود. مواجهه نوجوانان با برنامه های شبکه های اجتماعی و اینترنت دغدغه های بسیاری را برای جامعه روان شناسان ایجاد کرده است. بسیاری از کارشناسان خانواده و بهداشت جنسی از برنامه ریزی برای تأثیرزبان باربر روان نوجوانان می گویند. یکی از تبعات دسترسی آزاد به اطلاعات؛ قرار گرفتن در معرض محرکات ناخواسته مثل حرکات جنسی است که متأسفانه گاهی فرزندان ما از همان دوران کودکی به طور مستمر در معرض آن قرار می گیرند. سبک زندگی ناسالم بسیاری از خانواده ها به این مشکلات دامن می زند و به بلوغ زود رس نوجوان می انجامد. که خود این مساله منجر به دوستی با جنس مخالف می شود. متأسفانه امروزه فضای مجازی این امکان را فراهم آورده است . باید اذعان نمود که با توجه به اهمیت فضای مجازی در توسعه جوامع، همه جوامع ناگزیر به استفاده از آن هستند به طوری که شاید بتوان گفت که حذف آن آثار زیانبارتری از بودنش دارد. آنچه مهم است ترویج فرهنگ درست از آن و نیز بیان تاثیرات و پیامدهای استفاده نادرست از آن است . البته فضای مجازی آثار مثبتی هم دارد ولی در این پژوهش به آثار منفی اشاره می گردد و به دنبال پاسخ این سوال است که فضای مجازی چه آسیب هایی رو بروی تربیت اخلاقی و تربیت جنسی نوجوانان دارد؟

۲. پیشینه تحقیق

مفهوم شبکه های اجتماعی برای اولین بار در سال ۱۹۶۰ در ایالات متحده آمریکا دانشگاه ایلی نویز مطرح شد و بعد از آن در سال ۱۹۹۷ اولین شبکه اجتماعی بنام سیکس دیگریز (sixdegrees) به کاربران اجازه ساخت پروفایل را داد تا بتوانند لیستی از دوستانشان ایجاد نمایند ولی این سایت موفق نشد و تنها ۳ سال دوام آورد و بعد از آن متوقف شد.

در رابطه با این موضوع آثار فضای مجازی بر تربیت نوجوانان مقالات و کتب نوشته شده است از جمله مقالات و کتب نوشته شده به چندمورد اشاره می کنیم .

مقاله با عنوان سلامت روانی کودکان و نوجوانان در فضای مجازی که نویسنده آن مهدی ناجی در سایت خبری صدا و سیما که این پژوهشگر به تعریف سلامت روان و اینترنت و درمورد تاثیرات منفی و مثبت اینترنت بر نوجوانان آسیب های روانی اینترنت، ملاک و معیارهای سلامت روان و اهمیت نحوه استفاده از فضای مجازی را بررسی کرده ولی به بیان کامل اهمیت نحوه استفاده از فضای مجازی را بیان نکرده است ورا هکارهایی را برای خانواده ارائه نکرده است .

این کتاب با عنوان مدیریت اینترنت و شبکه های اجتماعی در خانواده، نویسنده آن فاطمه قربانی که تعداد صفحات آن ۸۴ در سال سوم زمستان ۱۳۹۳ به چاپ رسیده است در این کتاب مدیریت اینترنت و شبکه های اجتماعی در خانواده در خصوص مسائل زیر بحث انجام گرفته، درباره اینترنت چه می دانیم، مطرح جدید خانواده نسل اینترنت و شبکه های اجتماعی چیست و به مقررات گزاری و نحوه برخورد پدر و مادر ها پرداخته، ولی در این کتاب به تمام آسیب های اینترنت و شبکه های اجتماعی پرداخته است .

این کتاب با عنوان عادت های ویرانگر نویسنده آن ابو الفضل هدایتی فخر داوود که تعداد صفحات آن ۱۰۱ و در سال ۲۳ اسفند ۱۳۹۳ به چاپ رسیده است که در فصل اول واقعیت ها و مسئولیت ها و در

فصل دوم بررسی واژگانی اعتیاد به آسیب های آن پرداخته ولی راهکارهایی برای خانواده ارائه نکرده است ولی محقق در این تحقیق علاوه بر بیان آسیب های فضای مجازی و تاثیر آن بر تربیت نوجوانان را از لایه لای کتاب های ذکر شده استخراج و راهکارهایی را برای اصلاح و پیش گیری از این آسیب ها در اختیار خانواده قرار می دهد.

۳. ضرورت تحقیق

باتوجه به اهمیت فضای مجازی در توسعه جوامع، در جامعه مانیزد در سال های اخیر به فضای اطلاعات و ارتباطات توجه فراوانی شده است، ولی در این باره آسیب هایی جدی وجود دارد که باید به ریشه یابی آن پرداخت و باعث شده که فرهنگ رسانه ای اینترنت، فضای ذهنی نوجوانان را اشغال کرده و از آن مهم تر، نقش خانواده در اینکه چقدر روی فرزندان خود می تواند کنترل تربیتی و نظارت اخلاقی کند، به همین دلیل برنامه ریزی برای شناسایی، پیشگیری و کاهش این آسیب ها، لازم و ضروری می باشد که هدف از این تحقیق شناسایی این آسیب ها ی فضای مجازی بر تربیت نوجوانان و برای کاهش آن ها را هکارهایی برای خانواده ارائه شود.

۴. سوالات تحقیق

آسیب های فضای مجازی بر تربیت نوجوانان چیست ؟ فضای مجازی بر تربیت اخلاقی نوجوانان چه آسیب هایی دارد؟ فضای مجازی بر تربیت جنسی نوجوانان چه آسیب هایی دارد؟

۵. روش تحقیق

روش گردآوری اطلاعات کتابخانه ای بوده و روش پردازش، از نوع توصیفی - تبیینی می باشد.

۶. سازمان دهی تحقیق

این تحقیق در ۳ فصل [به شرح ذیل] تبیین شده است که در فصل اول به تبیین کلیات و مفهوم شناسی و در فصل دوم به آسیب های فضای مجازی بر تربیت اخلاقی نوجوانان و در فصل سوم به تبیین آسیب های فضای مجازی بر تربیت جنسی نوجوانان پرداخته می شود.

۷. مفاهیم و متغیر های تحقیق

آسیب، فضای مجازی، تربیت، نوجوانان

ب) مفهوم شناسی

۱. آسیب :

اول) معنای لغوی

«آسیب» به معنای «آفت، بیماری، اختلال و خطر» آمده است. در فرهنگ فارسی چنین معنا شده است: «آسیب: زخم، عیب و نقص، درد، رنج، گزند، آزار، زیان، خسارت. آسیب شناسی: شناخت درد و رنج و خسارت»^۲

دوم) معنای اصطلاحی

در اصطلاح هم به آن دسته از علل و اختلالاتی اطلاق می شود که وجودشان تداوم و حرکت پدیده ای را تهدید می کند و آن را از رسیدن به اهداف و آرمانش باز می دارد و یا از کارایی لازم می اندازد. برخی در تعریف آسیب گفته اند: «منظور از آسیب، عاملی است که سبب اختلال و ناهنجاریها و آفت در پدیده ها می شود و گاهی به خود اختلالات، آسیب گفته می شود».^۳

۲. فضای مجازی :

نظر گرفتن جغرافیای فیزیکی گفته می شود. یک سیستم آنلاین، نمونه ای از فضای سایبر است که کاربران آن می توانند فضای سایبر به مجموعه هایی از ارتباطات درونی انسان ها از طریق کامپیوتر و وسایل مخابراتی بدون در از طریق ایمیل با یکدیگر ارتباط برقرار کنند. فضای مجازی، مکان های مجازی هستند که در آنها افراد با یکدیگر ارتباط برقرار می کنند و این ارتباط توسط فناوری های اینترنتی ممکن شده است.

۱. معین، محمد، فرهنگ فارسی (شش جلدی)، تهران، مؤسسه انتشاراتی امیرکبیر، ۱۳۵۱ ج ۱، ص ۵۸، ذیل واژه.

۲. عمید، حسن، فرهنگ عمید، تهران، انتشارات امیرکبیر، چاپ هشتم ۱۳۷۱ ج ۱، ص ۴۴، ذیل واژه.

۳. حاجی، محمدعلی، آسیب شناسی تربیت دینی، دانش نامه امام علی علیه السلام، زیر نظر علی اکبر رشاد، ج ۴، ص ۴۳۳.

به بیان دیگر، فضای سایبر یا مجازی محیط الکترونیکی واقعی است که ارتباطات انسانی به شیوه‌ای سریع، فراتر از مرزهای جغرافیایی و با ابزار خاص خود در آن زنده و مستقیم روی می‌دهد.^۱

فضای سایبر یا همان فضای مجازی (Cyberspace) واژه‌ای است که امروزه بسیار شنیده شده و نشانه‌ها و ابزارهای مرتبط با آن در همه جا مشاهده می‌شود. این واژه نخستین بار در دهه ۱۹۸۰ و در متون ادبیات علمی - تخیلی مورد استفاده قرار گرفت.

فضای مجازی محیطی است که در آن امکان تعامل انسان با انسان در یک محیط دیجیتالی فراهم شده و طی آن ارتباطی پرسرعت که تا پیش از این، بشر در رویای دستیابی به آن بوده است، حاصل می‌گردد.^۲

۳. تربیت:

اول (لغوی

واژه «تربیت» در لغت از «ربو» به معنای زیادی و افزونی و رشد است.^۳

راغب اصفهانی در این باره می‌گوید: «رَبَّیْتُ» از واژه «ربو» است و گفته‌اند اصلش از مضاعف یعنی «رَبَّ» است. رِبٌّ، در اصل به معنای تربیت است و معنای آن ایجاد چیزی یا حالتی، به تدریج و در مراحل مختلف است تا به حد کمال و تام خود برسد.^۴

در همان جا به معنی پروراندن، پروردن و آموختن معنی شده است.^۵

---

^۱ . چشمه نور، مرتضی، فضای مجازی و سواد رسانه‌ای، انتشارات پشتیبان، چاپ اول، ۱۳۹۷، ص ۳۷.

^۲ . پاک‌نهاد سید محسن، فضای مجازی، جاذبه‌ها و آسیب‌ها، تهران، کتاب کسرا، چاپ اول، ۱۳۹۵، ص ۳

^۳ ر.ک: ابن منظور، محمد بن مکرم، لسان العرب، ج ۱۴، ص ۳۰۴ - ۳۰۷، بیروت، دار صادر، چاپ سوم

^۴ . راغب اصفهانی، معجم مفردات الفاظ القرآن، بیروت، دارالتعارف، ماده «رب» و «ربو»، تحقیق ندیم مرعشی، دارالکتاب العربی.

^۵ علی اکبر دهخدا، لغت نامه دهخدا، تهران، موسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران، ۱۳۷۳، ش. چاپ اول، ج ۱۰، ص ۲۲۰۵

دوم) اصطلاحی

تربیت شکوفا ساختن و به فعلیت رساندن یا پرورش دادن استعدادها در تمامی ابعاد وجود انسان است. لذا تربیت هرگز به معنای خلق استعدادهای جدید نمی باشد، بلکه به مفهوم پرورش استعدادهای موجود در انسان است.^۱

معنای تربیت در یک عبارت این است: «روش رفتاری و گفتاری دادن به غیر، طوری که این روش، ملکه ذهن او شود.» کسی را تربیت کردن یعنی این که روش رفتاری و گفتاری به وی یاد داده شود.^۲

۴. تربیت اخلاقی

لذا تربیت اخلاقی به معنای کاربرد ویژه یافته های تعلیم و تربیت برای تحقق اهدافی است که از حوزه علم اخلاق دریافت شده است و می توان گفت تربیت اخلاقی فرایند زمینه سازی و به کارگیری شیوه هایی جهت شکوفاسازی، تقویت و ایجاد صفات، رفتارها و آداب اخلاقی و از بین بردن صفات، رفتارها و آداب غیر اخلاقی در خود یا دیگری است. پس تربیت اخلاقی دو رکن دارد، یکی شناخت فضایل و رذایل و رفتارهای اخلاقی و غیر اخلاقی و دیگری به کارگیری شیوه هایی جهت تقویت یا تضعیف آنها. از این رو تربیت اخلاقی حیطه ای است که وام دار دو حوزه اخلاق و تربیت است و از آنجا که در اخلاق بیشترین تأکید بر خودسازی و در تربیت بر دیگرسازی است تربیت اخلاقی نیز خودسازی و دیگرسازی را شامل می شود.^۳

^۱ بهشتی، احمد. (۱۳۸۶). تربیت فرزند در اندیشه والای علوی. فصلنامه پژوهش های نهج البلاغه. ۲۳، ص ۴۲

^۲ بوطالبی، مهدی، تربیت دینی از دیدگاه امام علی (ع)، قم، مرکز انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی، چاپ سوم، ۱۳۸۸ش. ص ۱۷.

^۳ اخلاقی بناری، مسعود، بررسی تطبیقی اصل مسئولیت و دلالت های تربیتی آن از دیدگاه مکاتب آکزیستانسیالیسم و اسلام . پایان نامه کارشناسی ارشد، ۱۳۸۷، ص ۵۴۱

گفتنی است، تربیت که به معنای «پرورش دادن استعداد های یک چیز» است، این استعدادها ممکن است، فیزیکی و مادی، علمی و عقلانی یا استعداد های اخلاقی باشند؛ از این رو عنوان دیگری با نام «تربیت اخلاقی» وجود دارد.

مراد از تربیت اخلاقی، چگونگی به کارگیری و پرورش استعدادها و قوای درونی، برای توسعه و تثبیت صفات و رفتارهای پسندیده اخلاقی و نیل به فضائل عالی اخلاقی و دوری از رذیلت ها و ناپود کردن آن هاست. بنابراین در تربیت اخلاقی، رویکرد اصلی متوجه پرورش استعداد های اخلاقی و رسیدن به کمالات اخلاقی است؛ در حالی که در تربیت علمی، هدف^۱ شکوفایی استعداد های علمی و کسب مراتب بالای علمی است و از همین روی نگرش به انسان عمدتاً ابزاری و آلی است.

تربیت اخلاقی نیز بخش مهمی از علم اخلاق را تشکیل می دهد و چون مباحث آن عمدتاً ناظر به راهکارهای عملی و ارائه توصیه هایی در باب عمل است، گاهی از این بخش تحت عنوان «اخلاق عملی» یاد می شود. در مقابل آن بخش از مباحث اخلاقی که به توصیف خوبی ها و بدی های اخلاقی می پردازد و به آن گاهی «اخلاق نظری» گفته می شود.^۱

۵. تربیت جنسی

تعریف های فراوانی برای تربیت جنسی، مطرح شده است از جمله: «فراهم آوردن زمینه رشد غریزه جنسی، به گونه ای که ضمن استفاده لازم از این غریزه، از انحرافات و لغزش های جنسی نیز پیشگیری شود». و یا طبق تعریف دیگری، «مقصود از تربیت جنسی، این است که کودک را به گونه ای پروانیم که هنگامی که به سن بلوغ رسید، حلال و حرام را در مسائل جنسی تشخیص دهد و به وظایف زناشویی و همسر آگاه باشد و از لالاییگری پرهیزد و راه و رسم عفت اسلامی، خلق و خوی او باشد و در وادی

---

^۱ دیلمی، احمد، اخلاق اسلامی، قم، دفتر نشر معارف، چاپ دوم، ۱۳۸۰ ش، ۴، ص ۱۷ - ۱۸.

شهوت، سرگردان نشود»^۱. بنابراین، تربیت جنسی، از آغاز کودکی شروع می شود و تا سن جوانی و میان سالی، ادامه پیدا می کند.

حافظ ثابت، در تعریف تربیت جنسی می نویسد: «منظور ما از تربیت جنسی، این است که زمینه ها و عواملی که مربوط به مسائل جنسی است، طوری فراهم شود که استعداد های شخصی در جهت به کمال اختیاری فرد، شکوفا شود و او را برای رسیدن به کمال مطلوب، یاری نماید»^۲.

تعریف های پیش گفته، از ابهام برخوردارند. به نظر می رسد که تربیت جنسی، عبارت است از این که «فرد در دوره های رشد کودکی، نوجوانی و جوانی، به گونه ای پرورده شود و آموزش ببیند که با جنسیت خود آشنا گردد و آن را بپذیرد؛ قدر دان وجود خویش باشد و به آن افتخار کند؛ نقش مذکر یا مؤنث بودن از لحاظ اجتماعی را یاد بگیرد؛ و احکام و آداب دینی در ارتباط با مسائل جنسی مربوط به خود و روابط با همجنس و جنس مخالف را فرا گیرد؛ آمادگی روانی برای ازدواج و تشکیل خانواده را پیدا کند؛ با مسائل مربوط به زندگی خانوادگی و روابط با همسر آشنا گردد و در سایه آن، به آرامش برسد؛ به گونه ای که عواطف و فعالیت های جنسی خویش را در جهت قرب الی الله و جلب و خشنودی خداوند، به کار گیرد»^۳.

۶. نوجوانان :

مطابق یافته های روان شناختی، نوجوانی مرحله ای در چرخه تحول روانی است که پس از کودکی به وقوع می پیوندد و دوره تغییرات عمیق و واقعی به منزله دگرگون شدن است. نوجوانی و بخصوص سال های

^۱ بهشتی، احمد، اسلام و تربیت کودکان، تهران، شرکت چاپ و نشر بین الملل (وابسته به سازمان تبلیغات اسلامی)، ۱۳۹۲، ص ۲۴.

^۲ ثابت، حافظ، تربیت جنسی در اسلام، قم، انتشارات موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)، ۱۳۹۰، ص ۲۱.

^۳ ۱. فقیهی، علی نقی؛ تربیت جنسی: مبانی اصول و روش ها از منظر قرآن و حدیث، قم: سازمان چاپ و نشر دارالحدیث، چاپ دوم ۱۳۸۷، ص ۱۰.

اول آن، قبل از هر چیز دوران تغییرات جسمانی، جنسی، روانی و نیز تغییر در الزامات اجتماعی است علاوه بر تغییر یافتن، نوجوان برای مواجه شدن با مسائل زندگی نیز مجهز می‌شود؛ این با تصمیم برای اتخاذ وضعیتی مشخص و مستقل از بزرگسالان در موقعیت‌هایی که برای وی به وجود می‌آید؛ محقق می‌شود. تغییرات فیزیولوژیک و بروز آثار و صفات جنسی ثانوی تنها اتفاق دوران نوجوانی نیست. تحولات و تظاهرات روانی هم در کنار آن به وقوع می‌پیوندد. تغییرات جسمی و روانی باعث متحول شدن شخصیت فرد و شکل‌گیری آن می‌شود. در نتیجه چنین تحولات عمیقی، نوجوان قدم به دنیای درون خود می‌گذارد؛ قدرت تفکر را درک می‌کند و سازش‌های دوران کودکی را کنار می‌نهد.^۲

در تعاریفی که از نوجوانی به عمل آمده است، گذار از کودکی به بزرگسالی با تغییر شرایط جسمی و روانی مشهود است. دایره‌المعارف بریتانیکا، نوجوانی را به عنوان دوره‌ای بین کودکی و بزرگسالی تعریف کرده است: اصطلاح نوجوانی "adolescence" از کلمه لاتین "adolescere" مشتق شده است که معنای آن رسیدن به بزرگسالی است.

ارسطو سیصد سال پیش از تولد مسیح (ع)، نوجوانان را موجوداتی پرشور و آتشی مزاج تعریف کرده است که آماده‌اند خود را به دست غرایز بسپارند. استانی هال موسس انجمن روان‌شناسی آمریکا و پدر مطالعه علمی نوجوان، دوره نوجوانی را دوران طوفان و تنش شدید و نیز دوران توانایی فوق‌العاده جسمانی، عقلی و عاطفی می‌دانست. گروهی از روان‌شناسان معتقدند: نوجوانی با ظهور بلوغ جنسی آغاز می‌شود و با خاتمه نگرانی‌ها و ناراحتی‌های آن خاتمه می‌یابد. گروهی دیگر نوجوانی را برزخی میان نیاز به وابستگی به بزرگسالان و بی‌نیازی و وابستگی به خویشتن تعریف کرده‌اند.^۳ از دیدگاه هوشی و عقلی، نوجوانی را

---

۲. ماسن هنری پاول و دیگران؛ رشد و شخصیت کودک، مهشید یاسایی، تهران، نشر مرکز، ۱۳۶۸، ص ۶۳۴.

۳. منصور، محمود؛ روان‌شناسی ژنتیک، تهران، سمت، ۱۳۸۴، چاپ ششم، ص ۱۹۵.

۴. هالد، فیلد، روان‌شناسی کودک و بالغ، مشفق همدانی، صفی‌علیشاه، ۱۳۵۶، ص ۲۹۶ تا ۳۰۶

دوره پیدایش ادراک مفاهیم و افکار انتزاعی تعریف کرده‌اند. در تعریفی که هاروکس ادر کتاب نوجوانی خود ارائه کرده است، نوجوان موجودی معرفی شده است که از نظر بدنی در حال دگرگونی و تحول، از لحاظ عاطفی نابالغ، از نظر تجربه محدود و از دیدگاه فرهنگی تابع محیط است. همه چیز می‌خواهد اما نمی‌داند چه باید بخواهد.

---

^۱. رالف، موس، نظریه بنیادی در مورد نوجوانی، صاحب الزمانی و دیگران، عطایی، ۱۳۵۷، ص ۱۰

فصل دوم:

آسیب های فضای مجازی بر تربیت اخلاقی نوجوانان

فضای مجازی امروزه به یک جزء جدایی ناپذیر از زندگی مردم تبدیل شده و همه اقشار چه زن و مرد، جوان و پیر و حتی کودکان و سازمان ها و حکومت هادر تمام شئون زندگی اعم از علمی، اقتصادی، فرهنگی، اداری و... به دلیل جذابیت ها و ویژگی های مهمی مانند گذراندن اوقات فراغت و... با توجه به اینکه نقش وسیع فضای مجازی در زندگی امروز که علاوه بر سود و منفعت در عین حال تهدید و آسیب های غیر قابل انکار بر انسان به همراه داشته است. طبق فرض های مطالعات ارتباطات جمعی این بوده که رسانه ها و محتوای آن ها اثرات جدی و بنیادی دارند.^۱

همین نگرانی در مورد اثرات منفی رسانه بخصوص فضای مجازی بر کودکان و نوجوانان بنیان و اساس «اسطوره وحشت» و نیز گزارش های بی شمار دولتی بوده است. که فضای مجازی بخصوص اینترنت و بازی های اینترنتی را مسبب بروز خشونت در میان کودکان و نوجوانان می داند و همچنین از آن می ترسد که مطالب شاهراه اطلاعاتی اینترنت فعالیتهای تروریستی را افزایش دهد و کودکان و نوجوانان را با محتوای های بی شرمانه و غیر اخلاقی به فساد بکشاند.^۲

فضای مجازی یک اثرات عاطفی در رویارویی نوجوانان با محتوای رسانه ها (مثل ترس یا سرگرمی) یا شکل گیری احساسات نسبت به یک شی و یا از تماشای فیلم های خشونت آمیز ایجاد می شود. محتوا های فضای مجازی می تواند دارای اثرات زیباباری که حتی پژوهشگران این را ثابت کرده اند که مضمون استفاده نوجوانان از رسانه ها بویژه اینترنت باعث کاهش تعامل اجتماعی و انزوای آنها از جامعه می شود و دیدن فیلم ها و بازی های رایانه ای و اینترنت باعث شده که نوجوانان وقت بیشتری را صرف آن کنند و از فعالیت های دیگر مانند فعالیت های ورزشی و میهمانی ها همراه والدین کمرنگ تر شده است و این افراد دوستی

^۱ چشمه نور، مرتضی، با اقتباس از کتاب فضای مجازی و سواد رسانه ای، انتشارات پشتیبان، چاپ اول، ۱۳۹۷.

^۲ ام. پرس، الیزابت، با اقتباس از کتاب اثرات رسانه ای و جامعه، منتظر قائم، مهدی، مرکز تحقیقات صدا و سیما، چاپ ۱۳۹۳، ص ۳۵

هارا کم تر حفظ کرده و زمان کمتری را با خانواده سپری واسترس های بیشتری را تجربه می کنند و در نهایت تنها وافرده و گوشه گیر می شوند و در نتیجه تبعات زیان باری همچون اختلال روحی وضعف مهارت مقابله، عزت نفس پایین، کاهش محبت نسبت به دیگران منجر می شود^۱ و همچنین نظر بعضی روان شناسان به اینکه هر چه جلوتر برویم شاهد روند افزایشی رفتارهای خارج چارچوب اخلاقی و انواع فحاشی هادر فضای نامحدود اینترنت هستیم و فضای مجازی غیر قابل کنترل است به طور ی که باعث شده به تصویر کشیدن رفتارهای زشت، رفته رفته عادی و به گفته روان شناسان سبب خوگیری افراد شوند^۲.

الف) تصویر فضای مجازی و آسیب های پیش روی نوجوانان

در دنیای امروز که دسترسی کودکان به فضاهای مجازی گسترش پیدا کرده، کنترل کردن آنها هم در این فضاها سخت تر شده است .

بنابراین باید برخی محتواهای نامناسب برای کودکان و نوجوانان در فضای مجازی محدود شود تا از منظر جسمی، اخلاقی و روانی آسیب نبینند یا به ارتباطات خطرناک و کنترل نشده سوق داده نشوند. به طور مثال، دیدن یک محتوای خشن در فضای مجازی، مناسب سن کودک نیست، زیرا این برنامه ها می تواند روحیه پرخاشگری را در کودک برانگیزد. این نظام درجه بندی محتوا در کشورهای توسعه یافته، رعایت می شود و ما هم نیاز جدی به این تفکیک محتوا داریم.

البته این تفکیک محتوای متناسب با سن شهروندان باید براساس کار کارشناسی صورت بگیرد. یعنی از نظرات همه کارشناسان متخصص در فضای مجازی استفاده شود، زیرا در غیر این صورت، تلاش برای سالم سازی فضای مجازی برای کودکان و نوجوانان، موفقیت آمیز نخواهد بود. در این برنامه ها می توان

---

^۱ پاک نهاد، سید محسن، با اقتباس از کتاب فضای مجازی، جاذبه ها و آسیب ها، تهران، کتاب کسرا، چاپ اول، ۱۳۹۵، ص ۲۵

^۲ اکبری، ابوالقاسم، اکبری، مینا، با اقتباس از کتاب آسیب شناسی اجتماعی، تهران: انتشارات رشد و توسعه، ۱۳۸۹، ص ۲۰

با کدگذاری محتواها از سوی والدین، مانع از دسترسی فرزندان کم سن و سال به هر نوع محتوایی شد. در این راه به آموزش و فرهنگ سازی گسترده نیاز داریم طوری که خود کودک و نوجوان نیز نسبت به خطرات و آسیب های فضای مجازی آگاه باشد.^۱

حضور بی ضابطه و کنترل نشده کودکان و نوجوانان در فضای مجازی می تواند فرآیند اجتماعی شدن آنان را نیز مختل کند و ارتباطات خانوادگی آنها را محدود سازد. به طور مثال، حضور افراطی نوجوان در فضای مجازی، شرایطی را پیش می آورد که در ظاهر، او در میان جمع خانواده است، اما در واقع در عالم انزوا به سر می برد. این روزها برخی خانواده ها با خرید کامپیوتر و یا تلفن همراه برای کودکان و نوجوانان تلاش می کنند که کودک را ساکت و سرگرم کنند، بدون آن که به عواقب بعدی آن بیندیشند.^۲

برای مهار این آسیب ها نیاز است که برنامه های فرهنگ سازی و آموزش، هم والدین و هم فرزندان را تحت پوشش قرار دهد، نه این که فقط کودکان و نوجوانان را آموزش دهیم، اما از آموزش استفاده بهینه از فضای مجازی به والدین غافل بمانیم.^۳

ب) افسردگی و گوشه گیری وانزوا :

استفاده زیاد از فضای مجازی و سرگرم شدن روزانه به آن با گذشت زمان نوجوانان را گوشه گیر و منزوی می کند و به طوری که نوجوانان وابسته به آن می شوند و به صورت یک عادت و اعتیاد در می آید. جداسدن از فضای مجازی و برای این افراد دشوار است چون به این معنی که از دیگران جدا و به خود فضای مجازی توجه می کنند و این به گونه ای است که جز با حضور در فضای مجازی آنها را آرام نمی

---

^۱ فتحی، محمد رضا، با اقتباس از مقاله آسیب های فضای مجازی بر تعلیم و تربیت نوجوانان، اولین کنگره ملی توانمندسازی جامعه در حوزه علوم اجتماعی روانشناسی و علوم تربیتی، ۱۳۹۴

^۲ اقتباس از همان

^۳ فتحی، محمد رضا، با اقتباس از مقاله آسیب های فضای مجازی بر تعلیم و تربیت نوجوانان، اولین کنگره ملی توانمندسازی جامعه در حوزه علوم اجتماعی روانشناسی و علوم تربیتی، ۱۳۹۴

کند و از بودن در کنار خانواده و اطرافیان لذت نمی برند و با آنها سرگرم نمی شوند و نوجوان با خود فکر می کند که تنها است و هیچ کس کنارش نیست و جز فضای مجازی اورا به آرامش نمی رساند و دچار پرخاشگری و بی قراری می شود و حتی کم حوصله و بی‌پایانه گیر می شود و در نهایت به گوشه گیری و افسردگی و انزوا دچار می شود. و حتی طبق تحقیقات پژوهشگران این گونه رواج سرگرمی ها و ارتباطات مجازی از روابط رودرو می کاهد و آن ها را به تدریج گوشه گیر می کند و در این شرایط فرد به دلیل عدم بلوغ اجتماعی در برقراری روابط موثر با اعضای جامعه نا کام می ماند و نمی تواند نیاز های عاطفی خود را ارضا کند. اینترنت و اتاق های گفتگو ی مجازی بین مخاطبان بی نام نشان با ارتباطات در دنیای واقعی متفاوت است و مهارت لازم برای برقراری ارتباط موثر در اجتماع را به افراد نمی آموزد در نتیجه این سرگرمی ها ارتباط فرد را با دنیای واقع قطع می کند و او را به دنیای مجازی معتاد می سازد. این امکانات و ارتباطات روابط چهره به چهره را کوتاه و فرصت ابراز عواطف و احساسات را به حداقل می رساند و باعث عزت و گوشه گیر شدن اعضای خانواده می شود و در چنین فضای تربیتی فرد از عهده نقش ها، خانوادگی و اجتماعی خود بر نمی آید و حتی بعضی بازی های اینترنتی، انزوای اجتماعی را تشدید می کنند زیرا به کار برانی که وقت زیادی را برای بازی صرف می کنند جایزه می دهند. همین تشویق آن ها با عث شده که ساعت های طولانی را مجبور است صرف بازی کند و همین باعث کاهش ارتباطات با دوستان و خانواده و مسئولیت های فردی می شود. (اون کلیو ۲۰۱۰)

طبق گفته دکتر محمد حسین حبیل (مدیر مرکز علوم اعتیاد) در دانشگاه مالایا: «این پدیده یک نوع ناهنجاری ذهنی است که در اثر عملکرد نادرست سیستم اعصاب رخ می دهد و باعث می شود که رفتارها ی ناهنجار، جایگزین رفتارهای بهنجار می شود.»^۳

^۱ . پاک نهاد، سید محسن، با اقتباس از کتاب فضای مجازی، جاذبه ها و آسیب ها، تهران، کتاب کسرا، چاپ اول، ۱۳۹۵، ص ۲۵

^۲ . فرحبخش، کیومرث، با اقتباس از کتاب شبکه های مجازی و خانواده، انتشارات مرسل، چاپ دوم، ۱۳۹۶، ص ۴۰ تا ۲۵

^۳ . <https://rasekhoon.net/article>

نوجوانان، بیشتر ترجیح می دهند در محیطی آرام و خلوت، از اینترنت استفاده کنند تا هم با تمرکز و سرعت بیشتر، از اتصال های طولانی مدت جلوگیری کرده و هم هزینه های حاصل از آن را کاهش دهند؛ اما این نوع خلوت گزینی، در طولانی مدت، برخی مشکلات روانی مانند گوشه گیری و در نهایت، افسردگی را در پی دارد. کیسلر و همکارانش، معتقدند: «بسیاری از روان شناسان، این نگرانی را داشته اند که آسانی ارتباط های اینترنتی، چه بسا افراد را وادار می دارد تا آنان زمان بیشتری را به تنهایی بگذرانند و به صورت آنلاین با غریبه ها صحبت کنند. همچنین، با برقراری ارتباط سطحی، این کارها را به قیمت از دست دادن گفت وگوهای رودررو و ارتباط های فامیلی و دوستانه انجام دهند.» بنا به برخی پژوهش های پیمایشی، ارتباط های اجتماعی از طریق اینترنت، ضعیف تر از ارتباط های واقعی است و در درازمدت، به انزوای اجتماعی فرد می انجامد!

ج) سرد شدن ارتباطات عاطفی و نارضایتی از زندگی خانوادگی

یکی از بزرگترین مسائل اجتماعی که جوامع امروزی به آن مبتلا هستند ضعف بنیاد خانواده است از آنجایی که مشکلات خانواده ها به صورت ناهنجاری های اجتماعی بروز می کند پس خانواده سلامت آن از اهمیت فوق العاده ای برخوردار است.

با به وجود آمدن اینترنت فضای مجازی و دسترسی آسان به آنها و ارزان و نامشخص بودن هویت کاربر مخصوصاً کاربران در استفاده از آن ممکن است از لحاظ هیجانی و عاطفی تقویت شوند و باعث تداوم رفتار کاربران در استفاده از آن شود و همچنین طبق تحقیقاتی که انجام شده افراد مبتلا به اختلالات خلقی در شبکه های حمایتی اینترنتی، خدمات تخصصی سلامت روان را با هم به اشتراک می گذارند. اگرچه برای آن ها مفید است اما این افراد ممکن است با موقعیت های خطرناک هم مواجه شوند. یک فرد بیشترین

---

^۱ شجاعی، محمدصادق، اقتباس از نشریه «روانشناسی و آسیب شناسی اینترنت»، نشریه روانشناسی و دین، سال اول، شماره یک، بهار: ۱۳۸۷

دوران عمر خود را داخل خانواده‌ها در ارتباط با اعضای خانواده می‌گذرانند.^۱ در این ارتباطات، تعاملات کلامی و عاطفی بین اعضا شکل می‌گیرد و سبک زندگی و هنجارهای تربیتی زندگی خانوادگی به فرزندان آموخته می‌شود.

اما با ورود رسانه‌ها و وسایل ارتباطی پیشرفته مرزبندی هادر زندگی خانوادگی و خصوصی اعضای جامعه و خانواده‌ها کم رنگ و آسیب پذیرتر شده است و حتی افرادی با مشخصات تقلبی به شبکه‌های اجتماعی وارد می‌شوند و با ورود به حریم خصوصی افراد مورد نظر، تصاویر و اطلاعات آن‌ها را به سرقت می‌برند و از آن به منظور اهداف غیر اخلاقی سوء استفاده می‌کنند زیرا با تجاوز به حریم خصوصی افراد به سرعت افزایش یافته است.^۲

با نقص حریم خصوصی افراد شئون انسانی با چالش‌هایی مواجه می‌شود و سلامت اخلاقی و حتی جسمانی کاربران مخصوصاً کودکان و نوجوانان به مخاطره افتاده است. به دلیل این‌که اکثر والدین نیز آشنایی با اینترنت و ظرفیت‌های آن و شبکه‌های اجتماعی مجازی و فناوری‌های نوین ارتباطی ندارند، نمی‌توانند رفتارهای آنلاین فرزندان‌شان در فضای مجازی را رصد کنند که این مسئله راه را برای مجرمان اینترنتی باز می‌کند تا راحت‌تر بتوانند طعمه‌های خود را از میان افرادی انتخاب کنند که به نوعی دچار انواع آسیب‌های اجتماعی هستند و بدون در نظر گرفتن تهدیدات و معایب این فضا به دنبال تفریح در آن هستند.^۳

با ورود رسانه ارتباط جمعی مثل اینترنت و موبایل هوشمند ارتباط رودررو با اعضای خانواده به کمترین حد رسیده است در نتیجه چنین وضعی سست شدن روابط در خانواده و اختلال در کارکرد های خانواده است که اینترنت و شبکه‌های مجازی امکان دارد جانشین بسیاری از فعالیت‌های اجتماعی شود و حتی ممکن است جایگزین روابط قدرتمند اجتماعی و خانوادگی شود. و همچنین امروزه نوجوانان با گسترش

^۱. فرحبخش، کیومرث، اقتباس از کتاب شبکه‌های مجازی و خانواده، انتشارات مرسل، چاپ دوم، ۱۳۹۶، ص ۳۷ تا ۴۰

^۲. ابراهیم‌پورکومله، سمیرا، خزایی، کامیان، اقتباس از آسیب‌های نوپدید، نخستین کنگره ملی فضای مجازی و آسیب‌های اجتماعی نوپدید، تهران، وزارت تعاون، ۱۳۹۱

^۳. همان

وسایل ارتباط جمعی مثل تلویزیون و اینترنت و سایر وسایل مربوط به آن، رفت و آمد با دوستان و اقوام و خانواده کمتر شده است. و همین فناوری مدرن باعث سردی روابط در فضای عاطفی خانواده شده است که عوارض دیگری برای آن وجود دارد یکی از این آنها پرشدن اوقات فراغت نوجوان با سرگرمی های جدید در گذشته اوقات فراغت نوجوان به صورت کمک همسایگان و فامیل و گفتگو کردن، سیر و سیاحت در طبیعت، دیدار اقوام، در کنار یک دیگر می گذشت اما امروزه رسانه ها اوقات فراغت نوجوانان را پر کرده اند به طوری که فرصت حضور در جمع صمیمی خانواده را ندارند.^۱

ایجاد فاصله بین فرزندان و والدین و خود کفایی فرزندان در گذراندن اوقات فراغت که یکی از شیوه های تربیت و بزرگ شدن فرزندان، بازی کردن و همبازی شدن با آن ها است. آواز همین طریق والدین وارد دنیای آن ها می شدند و با آنان ارتباط صمیمانه برقرار می کردند این ابزار های جذاب و فریب دهنده فرصت ارتباط با اعضای خود را گرفته و منجر به سردی روابط شده است.^۲

رسانه های جمعی به ویژه رسانه های دیداری و شنیداری امکان ارتباط بین فردی و چهره به چهره ایجاد نمی شود بلکه به جای فضای اجتماعی در خانواده بیشتر به فضای انفرادی دامن می زنند و در نتیجه افراد خانواده به جای ارتباط صمیمی و رودررو با یکدیگر به ابزارهای الکترونیکی با هم ارتباط برقرار می کنند که ارتباطی فاقد بار عاطفی و احساسی است چون زمانی که اعضای خانواده با هم وارد گفتگو و تعامل کلامی می شوند به ایجاد تفاهم و درک متقابل یکدیگر کمک می کند و فضای خانواده را توأم با صمیمیت و دوستی می کنند.^۳ و مشکلات دیگری در ارتباطات فضای مجازی وجود دارد.

---

^۱ فرحبخش، کیومرث، اقتباس از کتاب شبکه های مجازی و خانواده، انتشارات مرسل، چاپ دوم، ۱۳۹۶ ص ۲۸

^۲ همان، ص ۲۹

^۳ موسوی، میر کلایی، سید علی، اقتباس از فصل نامه خانواده و شکاف نسلی و رسانه ها، فصل نامه رسانه و خانواده، ۱۳۹۱، ص ۵۲-۷۳

یک) سوء تفاهم و درک نادرست: مشکلاتی که به دلیل فناوری است و منجر به سوء تفاهم و برداشت ناصحیح از ارتباطات می‌شود. روش اصلی در ارتباطات برخط بر اساس تعاملات مبتنی بر متن است که این ویژگی ممکن است باعث سوء تفاهم شود. در ارتباطات اینترنتی عبارت‌های بیان‌گر چهره، زبان بدن و تن صدا حضور ندارد که همین عامل ممکن است منجر به سوء تفاهم شود و ارتباطات عاطفی بین اعضای گروه را محدود کند. سوء تفاهم‌ها می‌تواند به سوء برداشت، دعوا و مجادله‌ی بین اعضای گروه منجر شود که ممکن است بعضی از آنها گروه را ترک کنند.^۱

دو) اطلاعات غلط: بعضی از اطلاعات منتشرشده در گروه‌ها ممکن است ناصحیح و بی اعتبار باشند؛ مثلاً اطلاعات در مورد سلامت و بهداشت ممکن است توصیه‌های غلط به مخاطبان بدهند و یا درمان‌های علمی و مستند را نادیده بگیرند. این عوامل می‌تواند اثر منفی بر مشترکان این گروه‌ها داشته باشد.^۲

سه) کناره‌گیری از ارتباطات رودررو: کسانی که زمان زیادی صرف ارتباطات مجازی می‌کنند از ارتباطات چهره‌به‌چهره محروم می‌شوند. بعضی از نظریه‌های قبلی بیان می‌کنند که استفاده‌ی مفرط از اینترنت منجر به انزوای اجتماعی از فامیل و دوستان می‌شود که خود باعث افسردگی می‌گردد. تحقیقات دیگر ادعا دارند که استفاده‌ی مفرط از اینترنت و فضای مجازی به کاهش ارتباط با فامیل و دوستان منجر می‌شود و از طرف دیگر تنهایی، افسردگی و عوامل استرس‌زای روزانه‌ی زندگی را بیشتر می‌کند. اسکالینگر (۲۰۱۲) اعتقاد دارد که اگرچه ممکن است که بعضی از افرادی که در گروه‌های مجازی مشارکت می‌کنند، در معرض کاهش ارتباطات چهره‌به‌چهره باشند، اما احتمالاً این مسأله یک مشکل شایع و فراگیر نیست. تحقیقات جدید می‌گویند که این مدعا برای بعضی کاربران صحت دارد و برای بعضی دیگر نه. تحقیقات کرات و همکاران (۱۹۹۸) نشان می‌دهد که آنان به این نتایج دست یافته‌اند که افرادی که نمره‌ی بالایی در برون‌گرایی می‌گیرند، درگیری بیشتری در حمایت‌های گروهی و تنهایی کمتری به دلیل استفاده‌ی بیشتر از اینترنت دارند؛ در حالی که افرادی که نمره‌ی بالایی در درون‌گرایی می‌گیرند، درگیری کمتری در

^۱ فرحبخش، کیومرث، اقتباس از کتاب شبکه‌های مجازی و خانواده، انتشارات مرسل، چاپ دوم، ۱۳۹۶، ص ۲۸

^۲ همان، ص ۲۹

حمایت‌های گروهی و تنهایی بیشتری به‌خاطر استفاده‌ی بیشتر از اینترنت دارند. همچنین تحقیق لاروز، استین و گرگ (۲۰۰۱) نشان می‌دهد افرادی که از اینترنت برای زمان طولانی استفاده می‌کنند، تعاملات اجتماعی بیشتر و بهتری نسبت به افرادی که کاربران جدید در اینترنت هستند، دارند.^۱

چهار) زورگویی و فریبکاری اینترنتی: با گسترش ارتباطات نوجوانان در فضای مجازی زمان کمتری برای وقت گذاشتن با خانواده و بچه‌ها باقی می‌ماند و فرصت کمتری برای گفتگوهای طولانی و دورهم‌نشینی پیش می‌آید.^۲ والدین برای سرگرم کردن بچه‌ها و آزادکردن وقت خود ابزارهایی همچون تلفن همراه، لپ‌تاپ، رایانه‌ی شخصی و اینترنت را در اختیار فرزند دلبندشان قرار می‌دهند تا او در اتاق خود به کار با آنها مشغول شود؛ حال آن که فرزند فقط از نظر فیزیکی در محیط امن خانه به سر می‌برد، ولی در عمل از طریق این وسایل به ویژه اینترنت به دنیایی به مراتب بزرگ‌تر از محیط پیرامونش قدم می‌نهد و با چیزهایی مواجه می‌شود که بسیاری از پدران و مادران از وجود آنها آگاه نیستند. به همین دلیل برای حفظ حریم مرزهای شخصی و خانوادگی و مصون ماندن از فریب‌ها، زورگیری‌ها و درخواست‌های چت‌های غیراخلاقی، راهکارهایی وجود دارد که خانواده‌ها باید از آن آگاه باشند.^۳

د) تعارض‌ها ارزش‌ها

تغییرات تکنولوژی ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی را تحت تاثیر قرار داده است. که یکی از چالش‌های امروز برخورد با این پدیده است.

---

^۱ فرحبخش، کیومرث، اقتباس از کتاب شبکه‌های مجازی و خانواده، انتشارات مرسل، چاپ دوم، ۱۳۹۶، ص ۳۰

^۲ همان

^۳ ابراهیم‌پورکومله، سمیرا، خزایی، کامیان، اقتباس از آسیب‌های نوپدید، نخستین کنگره‌ی ملی فضای مجازی و آسیب‌های اجتماعی نوپدید، تهران، وزارت تعاون، ۱۳۹۱

چون اساساً با ورود اینترنت همراه با ارزش‌ها غربی، چالش‌ها جدیدی را در کشورهای دیگر به وجود آورده است، پس می‌توان گفت اینترنت می‌تواند آسیب‌های زیادی را به همراه داشته باشد. مثلاً ورود اینترنت به حوزه خانواده موجب تغییر نظام ارزشی در آن می‌شود از آنجایی که خانواده اولین و بنیادی‌ترین نهاد موجود در جامعه است که هم ضامن سلامت و هم عامل بقای جامعه تلقی می‌شود و یکی از کارکردهای خانواده در جوامع، انتقال ارزش‌ها، هنجارها و فرهنگ به فرزندان و نسل‌های بعدی جامعه است. چون خانواده شخصیت فرزندان را ساخته و آنان را منطبق و سازگار با الگوهای جامعه بار می‌آورد! اجتماعی کردن فرزندان توسط خانواده و گروه همسالان صورت می‌گیرد چون یادگیری از ابتداء دوره کودکی در محیط خانواده آغاز می‌شود و ارزش‌ها و نگرش‌های کودکان تا مراحل بالاتر در همین شرایط خانواده و تحت تربیت والدین شکل می‌گیرد. بنابراین خانواده و کارکرد تربیتی آن از عوامل مهم اجتماعی شدن فرزندان است.^۲

اگر خانواده فرزندان با الگوها، هنجارها، تکالیف و انتظارات خود در زندگی اجتماعی آشنا نکند و دچار بسیاری از مشکلات و ناهنجاری از جمله از هم‌پاشیدگی کانون گرم خانواده می‌شود و همچنین نتایج تحقیق نشان می‌دهد که نفوذ برنامه‌های ماهواره‌ای در تقویت ارزش‌های مدرن مثل مادی‌گرایی، فردگرایی، آزادی‌های نامحدود و کامیابی به هر قیمتی موثر است که باعث تغییر ارزش‌های سنتی و گاه ایجاد تضاد ارزشی در بین نوجوانان به واسطه تغییر ارزش‌ها خواهد شد و ناهنجاریهای مختلفی را به دنبال دارد. پس خانواده می‌تواند با سبک تربیتی و انتقالی خود و با سیاست‌گذاری‌های مناسب جلوی بعضی از کارکردهای منفی رسانه‌ها را بگیرد. هجوم اطلاعات و محتواهای حاصل از دوران انفجار اطلاعات، جوامع سنتی را با تضاد ارزشی حاصل از برخورد فرهنگ‌ها و هنجارها روبه‌رو کرده است. سنت‌ها و هنجارهای حاکم بر جوامع صنعتی مدرن با ارزش‌های جوامع سنتی و عموماً جمع‌گرا متفاوت است. این

^۱ رابرتسون، یان، اقتباس از کتاب درآمدی بر جامعه (با تأکید بر نظریه‌های کارکردگرایی، ستیز و کنش متقابل نمادی)، بهروان حسین، مشهد آستان قدس رضوی، شرکت به نشر، چاپ سوم، ۱۳۷۷، ص ۳۰

^۲ فتادان، منصور، مطیع، ناهید، و ستوده، هدایت الله، اقتباس از کتاب جامعه‌شناسی (مفاهیم کلیدی)، تهران، نشر آوای نور، ۱۳۹۲، ص ۲۰

رسانه‌ها عموماً محصول جامعه‌ی غرب هستند و با خود فرهنگ حاکم بر این نظام‌ها را انتقال می‌دهند. این پدیده، فرآیند جامعه‌پذیری را در جوامع سستی مختل و یا کند می‌کند!

یاوری وثاق (۱۳۹۱). مهم‌ترین چالش‌های ورود تکنولوژی مدرن اطلاعاتی برای خانواده‌های جوامع شرقی را این گونه توصیف می‌کند:

۱. جای‌گزینی ارزش‌ها

جای‌گزینی ارزش‌های خانواده‌ها با فرهنگ و ارزش‌های غربی در فرهنگ مدرن ارزش‌های سستی دگرگون و ارزش‌های مدرن جایگزین آن می‌شود. سست شدن و بی‌اعتباری تدریجی سنت‌ها و هنجارهای اخلاقی معمولاً با سقوط و کم ارزش شدن خانواده همراه است.^۲

۲. ترویج مادی‌گرایی

ترویج مادی‌گرایی و کم‌رنگ شدن احساسات در خانواده تمایل به رفاه افراطی و تجمل‌گرایی از نتایج فرهنگ مدرنیته است که اعضای خانواده را بیش از حد مشغول نان‌آوری و فراهم کردن رفاه دنیوی می‌کند. در نتیجه فضای خانواده از احساسات خالی می‌شود و گرایش‌های مادی و لذت‌طلبی حاکم می‌گردد. در چنین شرایطی دیگر خانواده کانون پرورش عواطف پاک انسانی نیست و جایگاه خود را برای برآوردن نیازهای عاطفی دربین اعضای خود از دست می‌دهد.^۳

---

۱. نجف آبادی، اعظم، نجف آبادی، ابراهیم، اقتباس از تربیت در خانواده و نقش مخرب ماهواره در بروز پدیده‌ی طلاق، نخستین کنگره ی ملی فضای مجازی و آسیب های اجتماعی نوپدید، تهران، وزارت تعاون،

۲. یاوری وثاق، مهدیه، اقتباس از فصل نامه آسیب شناسی فرهنگی فن آوری مدرن در خانواده و نقش رسانه های جمعی، فصل نامه رسانه و خانواده (۴) ۱، ۱۳۹۱، ص ۳۶-۵۱

۳ همان

۳. مصرف‌گرایی افراطی در خانواده‌ها

فناوری مدرن رسانه‌ای با ابزارهای تبلیغاتی و تأثیرگذاری بر ذهن و سلیقه‌ی مخاطبان خود سبک زندگی مدرن و مصرف‌گرا را تبلیغ می‌کند و خانواده‌ها را برای مصرف بی‌رویه و کاذب تحت فشار قرار داده، بدین‌گونه سلامت روحی روانی اعضای آن را مورد تهدید قرار می‌دهد. در این شرایط نان‌آور خانواده برای تأمین نیازهای مالی خود مجبور می‌شود که به کار و اشتغال تمام‌وقت مشغول شود و کمتر می‌تواند اعضای خانواده‌ی خود را ببیند. اعضای خانواده بیشتر وقت خود را در بیرون از خانه می‌گذرانند و در موقع مراجعه به خانه نیز ارتباطات صمیمی و عاطفیشان در اثر خستگی حاصل از کار مفرط کاهش می‌یابد. فرصت والدین برای تربیت صحیح فرزندان محدود می‌شود. در این شرایط خانه به خوابگاه و استراحتگاه شبانه تبدیل می‌شود و کارکردهای دیگر آن فراموش می‌شود. دیوید رایزن در کتاب معروف خود «انبوه تنها» تاریخ تمدن بشریت را از روزه‌ی ارتباطات مورد بررسی قرار می‌دهد و سه مرحله یا دوران را مورد بازشناسی قرار می‌دهد که عبارتند از: دوره‌ی سنت‌راهبر، دوره‌ی درون‌راهبر، دوره‌ی دگرراهبر. مرحله‌ی سوم، عصر انسان دگرراهبر است. رایزن این دوره را متقارن با ظهور ارتباط جمعی می‌داند. به نظر او انسان دگرراهبر دیگر تحت تأثیر شیوه‌های آموزش و پرورش و خانواده‌ها نیست، بلکه شخصیت فرد تحت تأثیر دیگران شامل گروه‌های دوستی، همکاران و همسالان، نقش می‌پذیرد. وسایل ارتباط جمعی این نقش را تکمیل و تقویت می‌کند.^۱ رایزن توضیح می‌دهد که: انسان دگرراهبر برای یافتن هویت خود به تأیید دیگران نیاز دارد و به همین دلیل خود را به دامن توده‌ها می‌اندازد و تلاش می‌کند تا با دیگران هم‌رنگ شود. وسایل ارتباط جمعی در جهت همسان کردن رفتارها به کار می‌افتند. پیشرفت در این جامعه وابسته به نظرات دیگران است و انسان سعی می‌کند تا شناخت خود را از طریق تصورات دیگران نسبت به خود به دست آورد. در چنین جامعه‌ای خانواده‌ها قدرت تأثیرگذاری خود را از دست می‌دهند.^۲

^۱. فرحبخش، کیومرث، اقتباس از کتاب شبکه‌های مجازی و خانواده، انتشارات مرسل، چاپ دوم، ۱۳۹۲، ص ۳۲

^۲. همان، ص ۳۱

خانواده‌ها معمولاً دوست دارند فرزندان‌شان موفق شوند و بهترین کارکرد را از لحاظ اجتماعی داشته باشند و چون خود الگویی مناسب برای این کار ارائه نمی‌دهند، به وسایل ارتباطی جمعی رجوع می‌کنند و بچه‌ها را به این وسایل می‌سپارند. از آنجا که دیگر، هنجاری برای حصول بر موفقیت وجود ندارد، لذا انسان‌ها منفعل و تأثیرپذیر می‌شوند و تحت نفوذ رسانه‌ها سعی می‌کنند خود را با جامعه هم‌رنگ کنند. در نتیجه در شهرهای بزرگ توده‌های تنها، منزوی و از خود بیگانه شکل می‌گیرند.^۱ در اثر این بیگانگی و فاصله‌ی بین والدین و فرزندان شکاف ارزشی بین نسل‌ها اتفاق می‌افتد که با زبان و درک یکدیگر از رویدادها بیگانه هستند. شکاف نسلی به اختلافات مهم بین دو نسل در تجربه، ارزش‌ها، و هنجارها و به‌طور کلی به اختلاف و شکاف فرهنگی درخور توجه بین دو نسل گفته می‌شود. روزنامه‌ها، نشریات ادواری، مجلات، تلویزیون و رسانه‌های نوین ماهواره‌ای و الکترونیکی که توسط گروه‌های مختلف اجتماعی مثل کودکان، نوجوانان، جوانان و بزرگسالان مصرف می‌شوند، نگرش و عقاید آنها را تحت تأثیر قرار می‌دهند. این ابزارها عوامل مهم شکاف نسلی هستند که انواع گوناگون اطلاعات و محتواها را (به‌ویژه هنجارها و ارزش‌ها) انتقال می‌دهند.^۲

هـ) بحران هویت

گلاسروان‌پزشک و روانشناس خانواده، هویت را تصویری می‌داند که فرد از خودش دارد. این تصور ممکن است با تصویری که دیگران از او دارند هماهنگ و یا متفاوت باشد. از نظر گلاسروارزشیابی‌هایی که ما از خودمان می‌کنیم و همچنین ادراکات و تصورات ما درباره‌ی روابط اخلاقی و حتی شیوه‌ی لباس پوشیدن ما در تکوین و رشد هویت تأثیر دارد.^۳ رسانه‌ها بر ادراک و تصور ما از خود از لحاظ روانی

^۱ موسوی، میر کلاپی، سید علی، اقتباس از فصل نامه خانواده و شکاف نسلی و رسانه‌ها، فصل نامه رسانه و خانواده، ۱۳۹۱، ص ۷۳-۷۵

^۲ همان

^۳ شفیع آبادی، عبدالله، ناصری، غلامرضا، اقتباس از نظریه‌های مشاوره و روان درمانی، تهران، مرکز نشر دانشگاهی، چاپ دوازدهم، ۱۳۸۵

واخلاقی تأثیر می‌گذارند و به صورتی که هر شبکه‌ی اجتماعی، فرهنگ ارتباطی خاص خود را دارد، یعنی منش و رفتار منحصر به فردی با خود حمل می‌کند که شامل گفتار، ظاهر، نگرش، رفتار و... است. به همین دلیل هر شبکه‌ی اجتماعی برپایه‌ی سیاست‌های راهبردی خود، هویت و ارزش‌های مطلوب خود را ترویج می‌کند و به این ترتیب نقشی غیرقابل انکار را در فرهنگ عمومی ایفا خواهد نمود، که در درازمدت این تغییرات در هویت و منش واقعی فرد و جامعه مؤثر خواهد بود.^۱ تحولات بزرگ فناوری‌های مدرن رسانه‌ای، خانواده‌ها را با فرهنگ‌ها و الگوها و سبک‌های متفاوت زندگی آشنا می‌کند که منجر به ترویج ارزش‌های مدرن و جایگزینی با ارزش‌های سنتی و بومی می‌شود. این امر و تضاد و برخورد ارزش‌ها منجر به بحران هویت در خانواده و اعضای آن می‌شود. فن‌آوری‌های مدرن و فرهنگ و ارزش‌های همراه آن منابع هویت‌یابی جدید ملت‌ها و فرهنگ‌ها می‌شوند.^۲

آشنایی خانواده‌ها با ارزش‌ها و الگوهای متفاوت فرهنگی، آنان را برای پیدا کردن معنا و جهت زندگی آشفته می‌کند و در مقابله با مشکلات روزمره و خانوادگی ناتوان می‌سازد. تزریق ارزش‌ها و نگرش‌های متفاوت به خانواده موجب تصمیم‌گیری‌های متعارض می‌شود و وحدت و یگانگی را از بین می‌برد. در نتیجه عضو خانواده در یافتن و تثبیت هویت خود متزلزل می‌شود. شته خانواده تنها مرجع هویت‌یابی بود و بدین طریق اعضای خانواده جایگاه خود را در جامعه می‌پذیرفتند. امروزه با هجوم ارزش‌ها و سبک‌های متفاوت از ماهواره، اینترنت، خانواده‌ها دربارهِ ارزش‌های بومی و سنتی خود دچار شک و تزلزل شده‌اند و در بحران هویت به سر می‌برند.^۳

چون امروزه نوجوانان بدون علم در فضای مجازی سیر می‌کنند باعث شده که هویت آن‌ها مخدوش شود و تغییراتی وارونه بر ارزش‌ها و بیگانه شدن نسل جدید بوجود می‌آید. به دلیل اینکه فضای مجازی

---

^۱ خواجه نژاد یان، علی، «اقتباس از تبیین نقش فیسبوک در زندگی زنان‌شویی اعضای متاهل ایرانی، نخستین کنگره ملی فضای مجازی و آسیب‌های نوپدید، تهران، وزارت تعاون و رفاه،

^۲ . یآوری وثاق، مهدیه، اقتباس از فصل نامه آسیب شناسی فرهنگی فن آوری مدرن در خانواده و نقش رسانه های جمعی، فصل نامه رسانه و خانواده ۱۱(۴)، ۱۳۹۱، ص ۳۶-۵۱

^۳ . همان

ارزش جامعه در ظاهری متفاوت به مخاطب عرضه شده سعی می شود در این نسل جدید با ابزارهای رسانه ای تبلیغاتی، سیاه نمایی و جای غالب این فضا باشد ویکی دیگر از اهداف که تحت تاثیر قراردادان شخصیت و ذوب کردن افراد در جریان غالب موجود در فضای مجازی دانست این هدف توسط کشورهای دارنده فناوری آن اداره می شود.^۱

و) گرایش به امور منفی اخلاقی مثل ترس و دروغ

فضای مجازی تلاش می کند که با ایجاد ترس و هیجانات منفی در مخاطب درست بودن ایده مدنظر خود را القا و دیگران را به حمایت از آن ترغیب می کند و با اثر گذاری این فن کنترل ذهن، از آنجا ناشی می شود که انسان ذاتاً از هیجانات منفی مثل ترس، غم، حسادت، و غیره احساس ناخوشایند همراه آنان مثل ناامیدی گریزان است و در تلاش برای کوتاه کردن جهان در ذهنش است و طبق اصل روان شناسی، استفاده زیاد از رسانه باعث می شود که این هیجانات منفی که در ابتدا خفشی هستند و زمانی که با سایت های مستهجن ارتباط می گیرند این هیجانات شعله ور می شوند و این رسانه ها با استفاده از تکنیک که برنامه ریزی شده است.^۲ ایجاد ابهام و سر درگمی در مخاطب با دادن اطلاعات متفاوت و گاهی متناقض برای ایجاد اعتماد در مخاطب سرمایه گذاری و برنامه ریزی دراز مدتی دارند که رسانه ها در دراز مدت درباره موضوعات غیر حیاتی و غیر مهم صحبت می کنند و گاهی و گاهی خبری غیر مهم به نفع کشوری یا بخشی منتشر می کنند تا مخاطب فکر کند رسانه هایی هستند که حتی اگر به ضررشان باشد دروغ نمی گویند و با این کار اعتماد مخاطب را جلب می کنند که این رسانه ها در شرایط حیاتی و بحرانی به این اعتماد نیاز دارند و آن را برای همین شرایط خاص اندوخته و سرمایه گذاری می کنند^۳ و در چنین شرایطی با توجه به اعتمادی که از پیش جلب شده بود مخاطب دروغ هایشان را بهتر باور می کنند و تکنیک دیگر این است که دروغ هر چه بزرگتر قابل باور تر است. و همین عامل موجب گرایش مخاطبان به ویژه نوجوانان

^۱. فرحبخش، کیومرث، اقتباس از کتاب شبکه های مجازی و خانواده، انتشارات مرسل، چاپ دوم، ۱۳۹۲، ص ۳۱

^۲. پاک نهاد، سید محسن، با اقتباس از کتاب فضای مجازی، جاذبه ها و آسیب ها، تهران، کتاب کسرا، چاپ اول، ۱۳۹۵، ص ۲۶

^۳. همان،

که بیشتر متوجه این رسانه ها هستند به مسائل غیر اخلاقی و امور منفی مثل دروغ می شود. چون نوجوانان این ویژگی که در آن ها به وجود آمده با همه حجمه و تاثیر منفی که در دل خود دارد، عامل مهمی در ترویج برخی پیام هاست. فرد با دیدن اخبار هولناک اولین اقدامی که به نظرش می رسد، اطلاع رسانی سریع به دیگران است. نوع دیگری از اخباری که از عنصر ترس و ایجاد دلهره بهره می گیرد و همچنین نسبت دادن خبرهای دروغین به خبرگزاری های معتبر باعث تحریک شدید احساسات از طریق اغراق در خبرها و داستان های ساختگی غم انگیز، عکس های دلخراش، روابط عاطفی انسانی را از بین می برد.^۱

ز) راهکارها

در باب چگونگی تعامل و مدیریت چنین فضایی قبل از هر چیز باید خاطرنشان کرد که توسعه فضای مجازی با میزان آمادگی در عرصه های فنی و محتوایی رابطه مستقیم دارد. در صورت عدم توانایی و مهارت فنی، مدیریت فضا به دست دیگران خواهد افتاد که این امر می تواند آسیب های جدی مخصوصاً در حوزه امنیت رادری داشته باشد. در عرصه محتوایی نیز، عدم درک صحیح و آمادگی مناسب می تواند راه را برای تبلیغ هر نوع اندیشه ای باز کند. یکی از عوامل ایجاد آسیب مخصوصاً برای فشرکودک و نوجوان، عدم آشنایی والدین با فضای جدید و در نتیجه عدم توانایی در مدیریت آن است.

آموزش عمومی و بالا بردن سواد اینترنتی نیز به عنوان یکی از راهکارهای اصلی برای مدیریت این فضا نه تنهایی تواند جلوی بسیاری از آسیب ها را بگیرد بلکه می تواند نقش کاربران را از کاربر تاثیر گذار تبدیل کند، در فضایی که هر کاربر می تواند سفیر فرهنگ و ارزش های خاص خود باشد.

فضای مجازی دارای اهمیت ویژه است که توجه ویژه را نیز می طلبد. باید آگاه باشیم بسیاری از سرمایه های گوناگون بین المللی صرف ایجاد رسانه های اثرگذار از قبیل ماهواره، اینترنت، موبایل و... می شود. باید بدانیم و بپذیریم نباید فضای مجازی را از همان مرحله اول با رویکرد تهدید نگاه کرد زیرا فضای مجازی

---

^۱ چشمه نور، مرتضی، با اقتباس از کتاب فضای مجازی و سواد رسانه ای، انتشارات پشتهیان، چاپ اول، ۱۳۹۷، ص ۱۵۰

هم فرصت است و هم تهدید. اگرما سواد و مهارت استفاده صحیح و اطلاعات درست درخصوص استفاده از این فضا را بدانیم طبیعتاً فضای مجازی یک فرصت خواهد بود.^۱

استفاده از ظرفیت های همچون رسانه های دیداری و شنیداری، روزنامه ها، مجلات، نشریات برای نهادینه شدن فرهنگ مجازی، برگزاری جلسات آموزشی به منظور آشنا کردن و اطلاع رسانی به والدین در مورد فناوری های جدید به ویژه اینترنت و شبکه های اجتماعی مجازی، برگزاری کلاس های آموزشی در مدارس جهت آگاهی دادن به نوجوانان و جوانان در مورد مزایا و معایب فناوری های جدید و نحوه استفاده صحیح از آنها، تشویق به شرکت در فعالیت های اجتماعی و تقویت این گونه رفتارها توسط والدین، وضع قوانین سختگیرانه جهت برخورد با مجرمان جرائم اینترنتی و اجرایی کردن این قوانین، آگاهی و هوشیاری بیشتر پلیس سایبری در مورد انواع جدید جرائم رایانه ای و اقدام در جهت نا کارآمد کردن دسیسه ها در این زمینه، پخش آگهی های آموزنده در راستای افزایش آگاهی خانواده ها در خصوص خطرات ناشی از اینترنت، گذراندن اوقات بیشتری با فرزندان در فضای بیرون از خانه به طوری که فرزندان از نظر عاطفی، احساس خلأ نکنند و جهت جبران این کمبود به فضای مجازی پناه نبرند، پخش برنامه های کوتاه آموزشی درباره مزایا و معایب اینترنت از زبان ورزشکاران و هنرمندان محبوبی که عموماً جوانان آن ها را الگوی خود قرار می دهند، از جمله اقداماتی است که قطعاً می تواند به بهبود شرایط کمک کند.^۲

طراحی بازی های رایانه ای به گونه ای که در آن ها انواع خطرات موجود در فضای مجازی و راهکار هایی جهت آشنایی و مقابله با آن ها تعبیه شده است، طراحی و تدوین بخشی در کتاب های درسی در ارتباط با آشنایی دانش آموزان با فناوری های جدید، اینترنت و خطرات بالقوه آنها، ساخت و پخش فیلم ها و سریال هایی با موضوع اینترنت و مزایا و معایب آن، استفاده از آموزه های دینی از جمله امر به معروف و نهی از منکر به عنوان نوعی کنترل اجتماعی توسط هر شخص، هنجار سازی های مثبت و ترویج فرهنگ استفاده از

۱. چشمه نور، مرتضی، فضای مجازی و سواد رسانه ای، انتشارات پشتیبان، چاپ اول، ۱۳۹۷، ص ۱۰۶

۲. چشمه نور، مرتضی، اقتباس از کتاب فضای مجازی و سواد رسانه ای، انتشارات پشتیبان، چاپ اول، ۱۳۹۷، ص ۱۰۸

اینترنت و فضای مجازی نیز می تواند به مدد شرایط بوجود آمده و تهدیدهای موجود در این فضا را به سرعت تبدیل به فرصت کند.

مخاطبان باید اهمیت رژیم رسانه ای را متوجه شده و قدرت انتخاب داشته باشند و همچنین قادر باشند اوقاتی را که صرف رسانه ها، از جمله تلویزیون، ویدئویازی های الکترونیکی می کنند، کاهش دهند. تنها راه عبور از این مرحله آموزش «سواد رسانه» است.^۱

---

^۱. همان، ص ۱۰۹

فصل سوم :

آسیب های فضای مجازی بر تربیت جنسی نوجوانان

در مسیر رشد و تحول انسان، کودکان و نوجوانان نیازمند محیطی هستند تا اطلاعات و آموزش های مناسب و متناسب با رشد را دریافت کنند و بتوانند تکالیف رشدی دوره های مختلف زندگی را با موفقیت پشت سر بگذارند. در این مسیر شاید یکی از مهمترین نیازهای آموزشی کودکان و نوجوانان، آگاه شدن از رشد و تحولات جنسی خود، انگیزه ها، نگرش ها، باورهای جنسی و نحوه مدیریت رفتارهای جنسی باشد که در قالب «آموزش موضوعات جنسی» یا آنچه در ایران «تربیت جنسی» نام گرفته است، تبلور یابد.^۱

در حالی که والدین در حوزه آموزش موضوعات جنسی، مربیان اولیه فرزندان شان به حساب می آیند، اما به نظر می رسد آنها در این زمینه و در بیشتر مواقع نیازمند کمک و تشویق هستند، به ویژه اینکه هنوز موضوعات جنسی در جامعه ما به شدت یک تابو محسوب می شود. به هرحال برای والدین، مربیان و آموزگاران این یک چالش اخلاقی است که آیا درباره مباحث جنسی با کودکان در منزل، مدرسه یا... بحث می شود؟

به همین منظور، سازمان های دولتی و غیر دولتی، موسسات دینی، سازمان های اجتماع مدار و مدارس می توانند نقش مهمی ایفا نمایند. از طرف دیگر این نیاز برای بسیاری از کودکان به ویژه آنهایی که از محیط خانواده و والدین خود محروم شده اند، دو چندان احساس می شود.^۲ بنابراین چنین برنامه هایی باید متناسب هر سن، سطح رشدی و بستر فرهنگی کودکان باشد و به تنوع ارزش ها و باورهای انعکاس یافته در جامعه احترام بگذارد.

با این حال هنوز عده قابل توجهی از والدین، مربیان و معلمان در جامعه نگرانی ها و نگرش های محافظه کارانه شدیدی دارند و بر این باورند که این آموزش ها موجب پر رو شدن نوجوانان، بلوغ زود

---

^۱ شیویایی، فرهاد، صفریانی، آرزو، اقتباس از کتاب روان شناسی تربیت جنسی کودک و نوجوانان، تهران، آذر فر، ۱۳۹۶، ص ۲۰

^۲ همان، ص ۲۱

رس و تشویق آنها به رفتارها و فعالیت های جنسی زود هنگام می شود و تاثیری بر پیشگیری از سوء رفتار و خشونت جنسی ندارند.^۱

این در حالی است که نتایج تحقیقی نه تنها بر اثربخشی مثبت این آموزش ها صحه می گذارند بلکه یافته ها نشان می همد این آموزش ها تاثیری بر افزایش خطر فعالیت های جنسی و بیماری های آمیزشی نوجوانان ندارند.^۲ (کوهلر، منهارت و لافرتی، ۲۰۰۸)

الف) رسانه و تربیت جنسی :

رسانه های ارتباط جمعی باعث شده اند که جهان کنونی به دهکده های کوچک تبدیل شود که اخبار و اطلاعات در کمترین زمان ممکن به دورترین نقاط جهان مخابره شوند. وسایلی چون: تلویزیون، ماهواره، ویدئو، اینترنت و ... ارتباط با سایر نقاط جهان را آسان کرده اند. وسایلی چون ماهواره و اینترنت علاوه بر اطلاعات و کاربردهای مفید انحرافات را نیز به همراه داشته اند. افزایش روزافزون کاربران اینترنتی، باعث گسترش شبکه های رایانه ای با محتویات فساد برانگیز شده است. دوستی های مخرب اینترنتی باعث شده اند که نوجوانان بتوانند بدون هیچ گونه مزاحمتی با یکدیگر در هر ساعت از شبانه روز ارتباط برقرار کنند و این دوست یهای مخرب مسلماً باعث انحرافات شدید جنسی خواهد شد. نمایش تصاویر مستهجن، ایجاد شبکه های با مضامین سکس، هرزه گری، هم جن سازی، آمیزش با حیوانات، آزارگری جنسی و ... همگی در جهت انحرافات جنسی کودکان و نوجوانان مؤثر هستند فیلم های پورنوگرافی که از طریق رسان هها پخش م ی شود و گسترش م ی یابد نیز از جمله عواملی است که در جهان کنونی ما بنیادهای اخلاقی جوامع بشری را به شدت تهدید م ی کند این عامل مخرب که در ابتدا از فیلم های ساده

^۱ .رزاقی، رضا، اقتباس از کتاب آموزش موضوعات جنسی، تهران، انتشارات دانژه، ۱۳۹۲، ص ۲۱

^۲ شیویایی، فرهاد، صفریانی، آرزو، اقتباس از کتاب روان شناسی تربیت جنسی کودک و نوجوانان، تهران، آذر فر، ۱۳۹۶، ص ۲۱

جنسی شروع می‌شود و به مرور زمان به فیلم‌هایی تبدیل می‌شود که در آن به آزار شدید قربانیان خود می‌پردازد.^۱

این فیلم‌ها که باعث به وجود آمدن بسیاری از رفتارهای ناهنجار جنسی می‌گردد که ساده‌ترین آن‌ها استمناس و در نهایت قتل‌های جنسی را به دنبال دارد. جای تعجب است که این فیلم‌ها جوامع خودشان را نیز به انحراف کشیده است. نهضت آزادی جنسی در جوامع غربی در طول بیست سال همه بنیادهای اخلاقی آن‌ها را به نابودی کشید و اندیشمندان غربی متوجه شدند که باید این ساختار را عوض کنند.

باید اعتراف کنیم که صداوسیما کشور ما نیز در مواردی به انحرافات جنسی در کودکان و نوجوانان دامن می‌زند مثلاً در برخی از سریال‌ها شاهد مسائلی چون: مجالس عروسی مختلط که هر چند باحجاب در آن شرکت می‌کنند ولی در هر صورت ترویج اختلاط در عروسی است همچنین نمایش ارتباط نزدیک زنان و مردانی که هیچ نسبتی با یکدیگر ندارند دوستی‌های دختران و پسران در دانشگاه، همگی می‌تواند از عواملی باشد که کودکان را با این فرهنگ آشنا می‌کند که ای‌نگونه روابط باید صورت گیرد و در آینده همین روابط غلط موجب انحرافات شدید جنسی خواهد شد.^۲

ب) بلوغ زودرس در نوجوانان

بلوغ طبیعی دوره‌ای است که طی آن صفات ثانویه جنسی به وجود می‌آیند و فرد توان باروری پیدا می‌کند. تغییرات فیزیکی در این دوره شروع دوران بلوغ را در فرزندان نشان می‌دهد. تغذیه، وضعیت عمومی سلامت، موقعیت جغرافیایی و البته حالت روانی همگی می‌توانند بر زمان شروع بلوغ اثر بگذارند. اما با گسترش روزافزون استفاده کودکان از اینترنت پیش از شناخت خاستگاه استفاده از آن و خطرات و آسیب‌های پیش‌رو و نحوه‌ی پیشگیری از خطرات احتمالی، عواقبی از جمله اعتیاد به اینترنت، افزایش

^۱. رمضانعلی، محمد، تربیت جنسی کودکان از منظر اسلام، تهران، ۱۳۹۲، ص ۱۵

^۲. یونسی، مینا، مقدم، سارا، مقاله بررسی عوامل موثر بر تربیت جنسی فرزندان، اولین کنفرانس علمی پژوهشی راهکارهای توسعه و ترویج آموزش در ایران، ۱۳۹۴

تعارض بین والدین و کودکان، افزایش تعداد کودکانی که به بلوغ زودرس دچار می شوند و ..... را در پی داشته است.^۱

گرچه استفاده از اینترنت همه گیر شده و به گروه سنی خاصی تعلق ندارد، اما استفاده از آن توسط نوجوانان به دلیل اینکه در سنین رشد هستند و بر آینده ی آن ها تاثیر گذار است از اهمیت ویژه ای برخوردار می باشد؛ و نیاز است این موضوع به طور جدی مورد مطالعه قرار گیرد. یکی از پیامدهای استفاده از اینترنت توسط نوجوانان ابتلا به بلوغ زودرس در آن ها می باشد. در گذشته شاید به ندرت می شنیدیم که نوجوان دچار بلوغ زودرس شده که آن هم مربوط به وراثت می شد. با گذشت زمان و فراگیری استفاده از اینترنت خانواده های بسیاری را مشاهده می کنیم که نوجوانان آن ها با بلوغ زودرس مواجه شده اند. اما چگونه استفاده از اینترنت می تواند به بلوغ زودرس منجر شود؟

ج (فضای مجازی، آورنده بلوغ

اما این روزها علاوه بر ژنتیک، عامل دیگری نیز در بروز بلوغ زودرس موثر است. عاملی که از بچه ها نه تنها نوجوانانی خجالتی و مضطرب نمی سازد بلکه اعتماد به نفس کاذب اولین مشخصه آن هست. بچه هایی که شبیه هم هستند، بیش از آنچه باید می دانند و کسی را جز خود و دوستان خود قبول ندارند و در مواجهه با بقیه، پرخاشگر و عاصی ظاهر می شوند. دسترسی آسان به هر آنچه که در فضای مجازی موجود است، عمده دلیلی است که روان شناسان از آن نام می برند. شمس در این خصوص معتقد است که فراگیر شدن استفاده از گوشی های هوشمند بین کودکان و نوجوانان، منجر به بلوغ فکری زودرس شده است. بسیاری از کودکان آنچه را که متناسب با سن و سال آن ها نیست، به راحتی مشاهده می کنند. در دنیای مجازی، تصاویر و فیلم های بسیاری تبادل می شود و در صورتی که کودکان در استفاده از اینترنت کنترل نشوند،^۲ به هنگام مواجهه با این مسائل به دلیل کنجکاوی ذاتی که در آن ها وجود دارد، برای افزایش

^۱ شیویایی، فرهاد صفریانی، آرزو، اقتباس از کتاب روان شناسی تربیت جنسی کودک و نوجوانان، تهران، آذرفر، ۱۳۹۶، ص ۲۸.

^۲ همان

^۳ <https://www.tebyan.net>.

آگاهی در مورد این مسائل نیز که شده، به سمت آن جذب می‌شوند. از آنجایی که کودکان، آمادگی مقابله و کنترل میل جنسی بیش از اندازه ناشی از بلوغ زودرس را ندارند، گاهی رفتارها و حرکاتی از آن‌ها سر می‌زند که قابل قبول نیست و برای خانواده‌ها عذاب دهنده، نگران‌کننده و منجر به واکنش‌های تند و بروز تنش است. وسایل ارتباط جمعی و مدرسه، باید خانواده‌ها را در مورد این مساله آگاه کنند و به آنان بگویند که ممکن است بلوغ، روند طبیعی نداشته باشد و کودکان‌شان زودتر به بلوغ برسند و آمادگی برخورد با این مسائل را داشته باشند^۱. در صورت درمان مناسب و به موقع، علایم و رشد قدی به صورت طبیعی خواهد بود. درمان قبل از سن استخوانی ۱۲ سال برای دختران و ۱۳ سال برای پسران، باید شروع گردد. بلوغ زودرس در بیشتر موارد، نقطه توقف رشد است. بنابراین با کاهش اندازه استخوان‌ها و کوتاهی قد همراه است. کودکانی که دچار بلوغ زودرس می‌شوند، مدت زمان بیشتری در معرض اثرات هورمون‌ها قرار می‌گیرند. بنابراین خطر بروز سرطان‌های وابسته به هورمون، دور از ذهن نیست. آنچه مسلم است کودکانی که دچار بلوغ زودرس می‌شوند، با مشکلات بیشتری مواجه خواهند شد چون بلوغ، روی شرایط روانی آن‌ها نیز تاثیر منفی دارد. لازم است که وزن کودک در طول دوره رشد به دقت تحت نظر گرفته شود. کودکان باید تشویق به فعالیت و ورزش شوند تا از بروز اضافه وزن پیشگیری شود. آگاهی و اطلاعات والدین و همراهی خانواده در پیشگیری و مقابله با بلوغ زودرس از اهمیت بالایی برخوردار است^۲.

چه باید کرد؟

هنگامی که بلوغ زودتر اتفاق می‌افتد جهش رشدی کودک نیز زودتر شروع شده و تا هنگامی که بلوغ کامل شود نسبت به دیگر کودکان بلندقدتر به نظر می‌رسد اما با کامل شدن مراحل بلوغ که گاهی خیلی سریع اتفاق می‌افتد، صفحات رشد نیز بسته می‌شوند. در نتیجه کودکانی که زودتر به بلوغ رسیده‌اند

---

۳. آروین جی. ساراسون؛ باربارا آر. ساراسون (۲۰۰۵). روان‌شناسی مرضی. ترجمه بهمن نجاریان و همکاران (۱۳۹۰)، انتشارات رشد، تهران، صفحه ۳۷۷-۳۷۶

۱. جهانپان نجف آبادی، امیر، فرزند و تربیت جنسی، شهید حسین فهمیده، اصفهان، ۱۳۹۰، ص ۴۵-۵۰

معمولا در بزرگسالی کوتاه قد تر هستند. کودکان با بلوغ زودرس، از لحاظ جسمانی با همسالان خود هماهنگی ندارند. به همین جهت اغلب مضطرب هستند و اعتماد به نفس ندارند. این تفاوت جسمانی می تواند در مدرسه و اجتماع مشکلاتی را برای آن ها فراهم آورد. این گونه کودکان گاهی به دلیل تفاوت های جسمانی از طرف دوستان طرد شده، به تنهایی و گوشه گیری محکوم می شوند. این تغییرات جسمانی بر خلق و خو و تعامل کودکان با والدین تاثیر گذار است و معمولا با افزایش اختلافات بین والدین و کودکان همراه است.^۱ در چنین شرایطی بهتر است پیش از اینکه کودکان از طریق دوستان و افرادی غیر از خانواده به دنبال دسترسی به اینترنت و شبکه های اجتماعی، آن هم بدون هیچ نظارت و محدودیتی باشند، والدین به صورتی مناسب و کنترل شده آن ها را با این موضوع آشنا کنند و خطرات احتمالی استفاده از این تکنولوژی را به او گوشزد کنند. این امر میسر نخواهد بود مگر اینکه خود والدین ابتدا با اینترنت و شبکه های اجتماعی آشنایی کامل داشته باشند و شیوه های مناسب در خصوص آموزش آن به کودکان را برگزینند.

روانشناسان معتقدند که که بلوغ زودرس از دیرباز در کودک و نوجوان منجر به احساس خجالت از تغییرات فیزیکی، ترس از برقراری رابطه با همسالان، احساس تفاوت و بروز تمایلات غریزی بوده است. این بچه ها تمایلات بزرگ ترها را دارند و از اینکه بین همسالان شان به لحاظ فیزیکی متفاوت هستند، احساس سرخوردگی می کنند. «مهناز شمس» روانشناس در این خصوص می گوید که درمان بعد از ۱۲ سالگی در این کودکان تاثیری نخواهد داشت و والدین باید قبل از ۱۲ سالگی بچه ها را از نظر میزان بلوغ، کنترل و درمان کنند. اما خانواده ها اغلب انتظار این موضوع را ندارند یا آن را نمی شناسند و کودک را

---

^۱ . <https://www.tebyan.net>

دچار سردرگمی می کنند.^۱ نوجوانی که دچار بلوغ زودرس شده است، نمی تواند نیازها و خواسته های طبیعی اش را بر زبان بیاورد زیرا که همه از او انتظار رفتاری معقول و بزرگانه دارند؛ در حالی که نوجوان می خواهد شیفت های خودش را داشته باشد و این مساله برایش سرخوردگی ایجاد می کند. ترس از سرزنش های والدین، نا آگاهی یا ترس از شرایط جدید و ناتوانی در تطابق دادن رفتار، از تبعات بلوغ زودرس است؛ این در حالی است که به طور متوسط دختران بین سن ۹ تا ۱۴ سالگی و پسران نیز ۱۰ تا ۱۵ سالگی، باید بالغ شوند. اما کودکان دچار بلوغ زودرس، قبل از سن ۱۲ سالگی آن را تجربه می کنند. این بچه ها زودتر از موعد با استرس های دوره جوانی روبه رو می شوند، ارتباطات اجتماعی شان تحت تاثیر قرار می گیرد و اضطراب مضاعفی بر آن ها تحمیل می شود و در اغلب موارد کودک مبتلا، علاوه بر تغییرات جسمی به بیماری روحی نیز مبتلا می شود؛ چرا که گروهی از خانواده ها در مواجهه با این موضوع، نه تنها اطلاعات ندارند بلکه با تعصب و پرخاشگری برخورد می کنند.^۲

د) عوامل موثر بر بلوغ زود رس

دسترسی به اطلاعات از طریق اینترنت به سادگی، در هر زمانی از شبانه روز و بدون هیچ محدودیت و جداسازی سنی امکان پذیر است. نوجوان با مراجعه به اینترنت به راحتی می تواند به مطالبی که در جامعه قبح محسوب می شود دسترسی پیدا کند. همچنین با پیدایش شبکه های اجتماعی از قبیل فیس بوک، واتس آپ، وایبر و.... در مدتی کوتاه دسترسی راحت به جنس مخالف، تصاویر و اطلاعاتی از قبیل پورنو و .... میسر شده است.

والدین حتی از این موضوع خوشحالند که فرزندشان به جای اینکه در کوچه و محیط ناامن بیرون باشند در خانه سرگرم تبلت یا کامپیوتر خود می باشند غافل از اینکه فضای مجازی می تواند بسیار خطرناک تر

^۱ شیویابی، فرهاد، صفریانی، آرزو، اقتباس از کتاب روان شناسی تربیت جنسی کودک و نوجوانان، تهران، آذرفر، ۱۳۹۶، ص ۲۹-

۳۱

^۲ همان، ص ۳۵

باشد. ممکن است بسیاری از عکس ها و فیلم هایی که در دنیای مجازی رد و بدل می شود و به دست نوجوان می رسد دارای محتوای پورنو یا محتوای خشونت آمیز باشد. از نظر علمی ثابت شده یکی از عوامل تحریک و ترشح غدد و هورمون های جنسی، "نگاه" است. با اینکه کودک هنوز به بلوغ نرسیده است اما با نگاه کردن به اینگونه تصاویر و فیلم ها تصویر سازی هایی در ذهن او ایجاد می شود. و هر بار به یادآوری این تصاویر موجب فعالیت بیشتر و سریع تر غدد جنسی می شود. تحریک و ترشح سریع تر غدد جنسی، ریش زودهنگام غدد جنسی را به دنبال دارد و موجب بلوغ زودرس می شود.^۱

ه) اینترنت و تعارض بین والدین و فرزندان

زندگی در فضای مجازی به افسردگی و تنهایی منجر می شود. هرچه وابستگی نوجوان به فضای مجازی و شبکه های اجتماعی بیش تر می شود، فاصله بین او و پدر و مادرش نیز افزایش می یابد. اضطراب ناشی از زندگی در چنین فضایی به تعارضات بین والدین و فرزندان دامن می زند. تحقیقات نشان داده اند که تهدید شدن سلامت هیجانی به بلوغ شتاب می بخشد و زمانی که نوجوانان در معرض تعارضات خانوادگی قرار می گیرند زود تر به بلوغ می رسند.^۲

بلوغ جسمانی در غیاب بلوغ شناختی هنگامی که نوجوانان زودتر از زمان طبیعی به بلوغ می رسد، گرچه از لحاظ جسمانی تغییرات مربوط به بلوغ (افزایش سریع قد و وزن، ریش جنسی و ...) را مشاهده می کنیم اما او هنوز از لحاظ ذهنی و شناختی به بلوغ نرسیده و این ممکن است خطرات بسیاری را برای نوجوان در پی داشته باشد. درست است که جسم نوجوان به جسم یک فرد بزرگسال نزدیک شده ولی او از لحاظ ذهنی و شناختی هنوز قدرت تشخیص یک فردی که به بلوغ عقلی رسیده را دارا نیست و به راحتی فریب می خورد. یکی از ویژگی های فضای مجازی «ناشناس بودن» است. از پیامدهای ناشناس بودن یا هویت پنهان این است که فرد می تواند خود را به هر شکل دلخواه معرفی کند و هویتی جدید را

^۱ با اقتباس از سایت تبیان. <https://www.tebyan.net>

^۲ پوریانی، جابر، چشمه نور، مرتضی، اقتباس از کتاب فضای مجازی و سواد رسانه ای، انتشارات پشتیبان، تهران، ۱۳۹۷، ص ۳۳

برای خود تعریف کند. سوء استفاده کنندگان جنسی به راحتی می توانند از طریق فضای مجازی با کودکان که هنوز از لحاظ شناختی به بلوغ نرسیده اند ارتباط برقرار کرده و حتی قرار ملاقات بیرونی بگذارند!

بلوغ زودرس از نظر پزشکی دلایل خاص خود را دارد ولی مسائلی مانند تغذیه و تغییرات هورمونی، تحریکات محیطی، سبک زندگی در پدید آمدن آن اثر انکارناپذیری دارد. خانواده‌ی که چهارچوب معینی را از نظر اخلاقی رعایت نمی‌کند. بر رسانه‌ها و شبکه‌های مجازی با محتوای جنسی کنترل نداشته باشد، باعث بلوغ زودرس فرزند خود می‌شود. در حالیکه خانواده از طریق سبک زندگی سلامت محور و رعایت چهارچوب اخلاقی، می‌تواند نوجوان خود را همراهی کند تا نوجوانی سالم و با ورودی بهنگام در دوره نوجوانی داشته باشد.^۲

بلوغ زودرس گاهی منجر به دوستی با جنس مخالف می‌شود و هم نتیجه دوستی با جنس مخالف است. امروزه در زندگی اجتماعی تعامل و برخورد پسر و دختر اجتناب‌ناپذیر است، بخصوص فضای مجازی این امکان را فراهم کرده است و اگر خانواده نوجوان خود را بدون کسب پیش‌نیازهای لازم در معرض آسیبها قرار داد و او به صورت زودرس و غیر هدفمند و صرفاً بخاطر کنجکاوی و برآوردن نیازهای جنسی اقدام به دوستی کند ما خود نوجوان را در معرض آسیبهای دراز مدت قرار داده‌ایم.

(و) خودنمایی جنسی

خودنمایی جنسی انحرافی است پر دامنه که اساس آن مربوط به بیماری روانی و نیز پیران مسنی است که اختلال پیری آنان را به زانو درآورده است. ولی در مواردی در کودکان و افراد نوجوان هم دیده می

^۱ شیویایی، فرهاد، صغریانی، آرزو، اقتباس از کتاب روان شناسی تربیت جنسی کودک و نوجوانان، تهران، آذر فر، ۱۳۹۶، ص ۲۹-۳۸.

^۲ اقتباس از سایت <https://rasekhoon.net>

شود و ناشی است از عادات غلط، بی پروائی ها و حاجت های فرد. در بزرگسالان مسبب و عامل آن را ترس از عین و بازگشت روحی دانسته اند و در افراد کم سن عامل تخفیف در قیود اخلاقی و قانونی بیشتر مطرح است.

این انحراف معمولاً در زنان و دختران بیشتر از مردان و پسران است و جلوه آن بصورت های گوناگون است که گاهی در پوشیدن لباس های رنگارنگ، حرکات مضحک و مخصوص و انجام ادا و اطواری است که مقصد کلی و اساس آن جلب نظر دیگران است.^۱

خودنمایی جنسی کسی است که بدن برهنه خود را عمداً (ولی بصورتی که دیگران تصور عمد از آن نداشته باشند) در معرض دید دیگران قرار دهد و از این طریق کسب لذت کرده و خود را تسکین می بخشد. در مواردی که بیمار و قیحانه عمل کند ممکن است با کمال بی پروائی به این امر تن در دهد و جنبه عملی آن را هم نشان دهد.^۲

این حالت که یک جنبه انفعالی است، اغلب ناشی از احساس انکسار و شکست در درون است و گاهی این عمل می تواند صورت انتقام جویانه داشته باشد. لازم نیست که بی پروائی خود را از طریق نشان دادن خود جامه عمل بپوشاند، در مواردی ممکن است از این امر بودن خجالت و شرمساری نام ببرد.

اینان در حضور دیگران از برهنه شدن بدن احساس شرم نمی نمایند و حتی سعی دارند که این امر بصورتی واقع شود که دیگران به آنان توجه نمایند. بی پروائی آنان در اماکن عمومی هم به چشم می خورد و از برهنه شدن در حضور دیگران و به خودنمایی پرداختن واهمه ای ندارند.^۳

---

^۱ شیویایی، فرهاد، صفریانی، آرزو، اقتباس از کتاب روان شناسی تربیت جنسی کودک و نوجوانان، تهران، آذر فر، ۱۳۹۶، ص ۴۹

^۲ رستمی، علی، تربیت جنسی کودکان و نوجوانان (ویژه والدین و مربیان)، پردیس، ۱۳۸۹، ص ۵۰

^۳ جهانیان نجف آبادی، امیر، فرزند و تربیت جنسی، شهید حسین فهمیده، اصفهان، ۱۳۹۰، ص ۱۲۷

چه بسیار از اینان که اگر در برابر عکس لخت یا صورت قبیحه ای قرار گیرند آن را حریصانه مورد تماشا قرار دهند و حتی در حضور دیگران قادر به کنترل خودنمی باشند. و یا در رابطه با آن عکس بحث و اظهار نظر کرده و آن را به دیگران هم نشان دهند. اینکه این حالت از کی آغاز می شود پاسخ این است که این امر از حدود چهارسالگی بصورت آگاهانه ممکن است پدید آید. توضیح مساله این است که ظهور شخصیت به معنای عامش از ۳ سالگی امری است که مورد اتفاق همه روانشناسان است. کودک بیش یا کم خود را شناخته و برای خویش سری در میان سرها قائل است درباره اعضای خود آگاهی دارد و با خود به بازی می پردازد.

عده ای از روانشناسان ظهور آن را با مقصد ادامه یافتن این حالت از ۶ سالگی ذکر می کنند و می دانیم که این سنی است که طفل باید دارای حجب و حیای لازم باشد و از بسیاری از اعمال و رفتار خلاف عرف و عادت اجتناب ورزد.^۱

و طبیعی است که اگر این رفتار از همان روزهای اول جلوگیری نشود آثار و عوارض ناگواری برای حیات آینده طفل برجای می گذارد. این خطر بهنگامی تشدید خواهد شد که والدین و یا دیگران بحساب شیرین کاری های دوران کودکی خود از آن استقبال نموده و بخندند. که در آن صورت براساس تقویت در شرطی شدن قبح عمل از میان می رود و طفل آن را امری عادی تصور خواهد کرد.

۱. توجیه روانی مساله

عده ای از روانشناسان اینگونه خودنمایی را نوعی بیماری روانی و یا ناشی از یک بیماری روانی می دانند. براساس یک آمار عده ای بسیار از اینان دچار نقص عقل، جنون و یا دارای شخصیت ضد اجتماعی

---

^۱ همان، ص ۱۲۸

و یا لاقل گرفتار نوعی ناپختگی عاطفی بوده اند . آشفتگی روانی و یا امیال واپس زده در آنان دیده می شود که می خواهند از این طریق خود را ارضا نمایند^۱.

برخی دیگر از صاحب نظران وجود آن را در افراد بزرگتر حاصل نوعی ارتباط ناموفق در جنبه روابط ذکر می کنند و معتقدند که فردی این چنین تحت نفوذ شدید آرزوها و تمنیات شخصی است . رشد فکری و روانی در او ضعیف است . به بیماری روانی و یا لاقل جنون خفیف دچار است.

در مواردی اینگونه خودنمایی دارای صورت خصومت و ابراز انتقام جوئی است. او از این طریق می خواهد عفت اجتماعی را نادیده گرفته و خود را ارضا نماید که این خود نوعی رفتار ناپخته و انحرافی است.^۲

در همه حال این رفتارها امری سالم نیست. نوعی خطا و انحراف است که فردی با چنین عمل بحقیقت دیگران را دعوت کند که بیایند و خواسته اش را برآورند و بهمین نظر در درمان چنین فرد باید اقدام کرد که البته کاری نسبتا دشوار است. در مورد کودکان و نوجوانان امکان درمان بسیار آسان است از آن جهت که انحراف شان بیشتر صورت اخلاقی دارد تا روانی.

۲. تیپ منحرفین :

بررسیهایی صورت گرفته است که معلوم شود این انحراف در چه تیپ و گروهی بیشتر است و چه کسانی بیشتر در معرض این لغزشند. تحقیقات نشان داده است که کودکان و نوجوانان بیشترین گروه از کسانی هستند که پیوستگی عاطفی مفرطی به پدر و مادر دارند و تماس با افراد اجتماع اندک است. افرادی

---

^۱ . شیوبایی، فرهاد، صفریانی، آرزو، اقتباس از کتاب روان شناسی تربیت جنسی کودک و نوجوانان، تهران، آذر فر، ۱۳۹۶، ص ۵۱

^۲ همان،

هستند بسیار آرام و فوق العاده مطیع ، احساس بی کفایتی در آنان شدید است و در جنبه روابط شخصی احساس ناامنی بسیار دارند.^۱

برخی از آنان دچار نقص عضوی و جسمی شدیدند. ظرفیت روحی شان بحدی نیست که برخورد مسلط باشند. تربیت شان نامناسب بوده ، در محیط نامساعدی رشد یافته اند. و پدر و مادر توجهی چندان به پرورش او نداشته اند. هم چنین بررسیها نشان داده اند که آنان در محیطی رشد یافته اند که معاشران نادرست و بی بند و باری در کنارشان بوده اند، الگوهای شان نامناسب بوده و رشد کافی در اخلاق نیافته اند و این رفتار متاسفانه در دختران بیشتر است تا در پسران دیگر لغزشهای کودکان و نوجوانان جز آنچه که تا حال ذکر شد لغزشها و انحرافات دیگری هم وجود دارند که کودکان و نوجوانان و حتی بزرگسالان دچار آن می شوند و شایع ترین آنها نظر بازی است که البته نوع و درجه آن در افراد مختلف و در سنین متفاوت کاملاً فرق می کند.^۲

ز) معرفی نظر بازی

نظر بازی نوعی احساس لذت است برای آنها که در سنین بلوغ و بعد از آن هستند و در کودکان اساس و منشا آن نوعی کنجکاوی است بعدها صورت و حالت دیگری که جنبه لغزش دارد بخود می گیرد. صورت لغزشی آن در کودکان بسیار کم و در نوجوانان و بالغان شایعتر است.

وجه خفیف این لغزش در افراد بسیاری وجود دارد ولی وجه شدید آن در کسانی دیده می شود که در گذشته و یا در حال مرتع سوء استفاده دیگر افراد بوده اند. این حالت ممکن است گاهی در رابطه با خود باشد و زمانی در رابطه با دیگران. در آنچه که مربوط به خود فرد و نظاره بدن خود می شود حالتی است که آن را خودشیفتگی یا خودشیدائی نام نهاده اند و او از این نظاره احساس اقناع و شرمانی می کند. البته

---

^۱ . شیوبایی، فرهاد، صفریانی، آرزو، اقتباس از کتاب روان شناسی تربیت جنسی کودک و نوجوانان، تهران، آذر فر، ۱۳۹۶، ص ۵۲

^۲ . همان ص ۵۳

احساس خطر، دلهره و اضطرابی که در این رابطه پدید می آید خود عامل پیدایش هیجان و موجد لغزشی دیگر است!^۱

(ج) درمان چشم چرانی:

براساس نظریات کسی است که با دیدن زیبایی های بدن دیگران و احیاناً خود احساس لذت می کند و به ارضای خاطر می پردازد. گاهی چنین افراد به روابط بی بند و بار دیگران توجه دارند که این خود مساله ای است برای این فرد منحرف و هم آنها که روابط بی بند و بار دارند.

این انحراف باید هرچه سریعتر درمان شود از آن بابت که پایه عفت و منحرف و هم آنها که روابط بی بند و بار دارند.

این انحراف باید هرچه سریعتر درمان شود از آن بابت که پایه عفت و پاکدامنی وجود حجب و حیاست و افرادی این چنین، واجد حیای کافی نیستند. و نیز خطر دیگری در کارشان است که آن بدآموزی و دادن درس ناروا و به دیگران است. یک فرد بی حیا و بی عفت زمینه را برای گسترش بیحیائی و لکه دار کردن عفت یک گروه فراهم می سازد.^۲

در درمان اینان باید سعی و کوششی بعمل آید که به موقع راهنمایی شوند و پدران و مادران و نیز مربیان و افراد اجتماع باید از قبل در این رابطه موضع بگیرند و از دسترسی آنها به افراد آلوده جلوگیری بعمل آورند. در مورد کودکی خردسال که به فردی و یا به صحنه ای ممنوع چشم دوخته است تذکر دهید که این کار خوب نیست. عادتش دهید که از تماشای صحنه ای نامطلوب سربرگرداند و بدان عادت نکند.

---

^۱. همان، ص ۵۴

^۲. همان، ص ۵۵

در مواردی با استفاده از ملاحظات و رودربایستی ها بکوشید او را در آن لحظه از آن محل دور کنید، با امر و نهی او را به دنبال چیزی بفرستید، کاری را با او ارجاع کنید، رفتار او را زشت و ناپسند بشمارید، حتی در سخن گفتن عادی هم او را وادارید که به دیگران چشم ندوزد...

افراد اجتماع هم این مسئولیت را دارند که در مورد طرز لباس، رفتار و حرکات تحریک آمیز در جامعه وجود نداشته باشد که وجود آن خود آلوده کننده و درسی بدآموز است.^۱

(ط) گرایش به جنس مخالف :

خوش آمدن فردی بالغ از جنس مخالف و اظهار علاقه مندی به او ریشه غریزی در افراد خردسال با همین منشا است. کنجکاوای های ناشی از تشریح جسمانی و سعی به آگاهی و شناخت از دو دنیای متفاوت زن و مرد ممکن است موجبات چنین گرایش و علاقه ای در فرد پدید آورد و یا آن را در ذهن و روان او ریشه دار نماید.

ما متأسفانه برخی از کودکان را می یابیم که توجهی فوق العاده به جنس مخالف دارند. و تمام فکرشان متوجه آن است. حتی در مورد پیدایش آن مواردی خاص نشان داده اند که از حدود سن ۷ سالگی به جنس مخالف ابراز تمایل کرده اند و حتی در حدی به او عشق ورزیده اند.^۲

اگر در این سن انحراف در فرد پدید نیاید تا حدودی می توان به سنین تا ۱۲ مطمئن بود که خطری آنها را از این بابت تهدید نمی کند. بویژه که در سنین ۹-۱۱ پسران و دختران از هم گریز دارند آنچنان که گوئی از هم متنفرند. پس از این سن مجدداً امکان لغزش وجود خواهد داشت و ظواهر پر زرق و برق

---

^۱ . شیوبایی، فرهاد، صفریانی، آرزو، اقتباس از کتاب روان شناسی تربیت جنسی کودک و نوجوانان، تهران، آذر فر، ۱۳۹۶، ص ۵۶

^۲ . همان

طرف مقابل در دامن زدن به آن موثر است. و ذکر این نکته بی مناسب نیست که ممکن است گاهی علاقمند به پیرزنی شود!!

این تمایل در اواخر سنین نوجوانی و اوایل بلوغ تظاهر پیدا کرده و معنی دار می شود. شک نیست که مقدمات بلوغ و ترشح هورمون ها و کلا بیداری جنسی در این رابطه دارای نقشی فوق العاده مهم و موثر است.^۱

ی) آزار جنسی و سوء استفاده ی جنسی از نوجوانان

آزار و سوء استفاده جنسی از نوجوانان دامنه وسیعی از رفتارهایی را در بر می گیرد که در آن شخص بزرگسال نوجوان را هدف فعالیت های جنسی خود قرار داده و از آن کسب لذت می کند. سوء استفاده جنسی به انواع تماسی و غیرتماسی تقسیم می شود که انواع غیرتماسی آن شامل: نمایش بی پرده رفتار جنسی، استفاده از الفاظ تحریک کننده و لذت بردن از انواع واکنش ها نوجوان.

آزار ابراهایی و سوء استفاده جنسی از نوجوانان مختص یک طبقه اجتماعی - اقتصادی خاص نیست؛ در همه طبقات وجود دارد و دارای تأثیرات بسیار مخربی بر رشد روانی - اجتماعی نوجوانان است. علاوه بر اثرات منفی و از بین بردن نوجوان و خارج کردن او از مسیر طبیعی رشد این پدیده هزینه های بسیار برای به دولت ها تحمیل می کند چراکه نوجوانان سرمایه های انسانی کشورها هستند و علاوه بر کاهش کارکرد و عملکرد آن ها در اثر این آسیب، احتمال ابتلاء به انواع اختلالات و بیماری های جسمی و روانی برای این نوجوانان وجود دارد. نوجوانان بیشترین قربانیان آزار جنسی آنلاین هستند، از آنجاکه نوجوانان حضور بیشتر و پررنگتری در فضاهای مجازی داشته و بدون آگاهی و آموزش وارد فضاها و شبکه های مجازی می شوند، بیشتر مورد آزار جنسی آنلاین قرار می گیرند.

---

^۱ . همان، ۵۷.

^۲ . ساندربین فان در دوف، اقتباس از کتاب تمایلات جنسی کودکان و نوجوانان، گیل آوا، ص ۴۱-۴۵

در گذشته، کودکان و نوجوانان به دلیل عدم وجود فضای مجازی از خانواده برای حضور در زمین بازی باید از قوانین خاصی که از سوی والدین وضع می شد پیروی می کردند، به عنوان نمونه نباید با افراد ناشناس ارتباط برقرار کرده و یا از دید والدین خارج می شدند، تمامی این قوانین بازدارنده بود، در حالیکه فضای مجازی اینگونه نیست و کنترل این فضا برای والدین دشوار است.^۱

اغلب والدین با فضای مجازی و کارکرد شبکه‌های اجتماعی نا آشنا هستند، فضای مجازی یک کوجه بی انتهاست که هم برای اغلب والدین نا آشناست و هم نسبت به نحوه مراقبت از فرزندان خود در این فضا آگاهی ندارند. بنابراین ضروریست که والدین ضمن کسب آگاهی لازم نسبت به فضای مجازی، با نحوه کارکرد این فناوری آشنا شده و بتوانند حضور فرزندان خود در این فضا را کنترل کنند.

مطابق کنوانسیون حقوق کودک افراد زیر ۱۸ سال کودک محسوب می شوند، بر این اساس حتی اگر نوجوان با میل و رضایت خودش در تهیه یک ویدیو یا عکس با محتوای نامناسب و غیراخلاقی مشارکت کند، بازهم آزار اتفاق افتاده و افراد دخیل در آن مجرم محسوب شده و مرتکب کودک آزاری شده است.^۲

نوجوانان اگر آموزش‌های مرتبط با فضای مجازی و اینترنت را نیندیند حتی اگر بخواهند در مسائل درس از اینترنت درست استفاده کنند بازهم با تصاویر غیر اخلاقی و جنسی روبرو می شوند که باعث تحریک و کنجکاوی آن‌ها می شود و به دنبال چنین مسائلی می روند تا سر از آن در بیاورند ولی نادانسته سراز کارهای غیر اخلاقی و جنسی در می آورند و بدون اطلاع خانواده در دام افتادن آن‌ها در این گونه موارد آزار جنسی و سوء استفاده جنسی کردن دیگران از نوجوانان آن‌ها مورد بازی خود قرار می دهند و در نتیجه تحقیقات نشان دهنده ی این است که نوجوانان تحت آزار جنسی قرار گرفته نشان‌هایی چون ترس و اختلال استرس پس از سانحه مشکلات رفتاری کلی، انجام رفتارهای جنسی و عزت نفس کم را نسبت

---

^۱ <https://rasekhoon.net>.

^۲ . جهانیان نجف آبادی، امیر، اقتباس از کتاب فرزندت تربیت جنسی، شهید حسین فهمیده، اصفهان، ۱۳۹۰، ص ۱۳۰

به نوجوانان عادی بیش تر دارند البته فقط دوشانه ی رفتارهای جنسی و اختلال استرس پس از سانحه وجه تمایز نوجوانان است که از آن ها سوء استفاده شده است. تحقیقات نشان می دهد که نوجوانان که از آن ها سوء استفاده جنسی شده است مشکلات مختلفی دارند از جمله نا کارایی جنسی و اضطراب و ترس، افسردگی، اقدام به خود کشی، یا فکر کردن به خودکشی و پاسخ های مرتبط به استرس پس از ضربه مثل سیگار کشیدن و همچنین اثرات بلند مدت سوء استفاده جنسی دچار بحران هویت جنسی می شوند و گرایشات همجنس خواهانه بیش تری بروز می دهند و در بزرگسالی بیش تر از مردان عادی، پرخاشگری جنسی می کنند و سوء استفاده کننده ی جنسی می شوند هر چند تمام سوء استفاده کنندگان جنسی لزوماً در کودکی قربانی سوء استفاده جنسی شده اند!

ک) راهکار به والدین

اگر خانواده در دنیای واقعی کنترل خود را داشته باشد. به عنوان مثال به رفت و آمدها، شناختن دوستان، همراهی نوجوان در اوقات فراغت برای انجام فعالیتهای دلخواهش، توجه داشته باشد، تا حد زیادی آسیبهای را کم کرده ایم. اما اگر تربیت کودک رها شود و به جامعه و نهادهای که مسئولیت پذیری زیادی ندارند سپرده شود. مسائلی مانند دوستیهای زود هنگام با جنس مخالف پیش خواهد آمد.^۲

علاوه بر این اگر در فضای مجازی کنترلی بر اطلاعات که نوجوان در معرض آن قرار می گیرد، نداشته باشیم، مشکلات زیادی را برای نوجوان بوجود می آورد. مسئله قلدری سایبری یا قلدری مجازی که به اشکال مختلف صورت می گیرد. از جمله این مشکلات است که حریم خصوصی در فضای مجازی و در دنیای واقعی را نقض می کند. یعنی ممکن است ابتدا قلدری سایبری در فضای مجازی باشد ولی محدود به دنیای سایبری نشود، عکسها و اطلاعات محرمانه نوجوان از طریق قلدریهای مجازی گرفته شود و بعد

^۱ . شیبویایی، فرهاد، صفریانی، آرزو، اقتباس از کتاب روان شناسی تربیت جنسی کودک و نوجوانان، تهران، آذر فر، ۱۳۹۶، ص ۶۳-۶۵

^۲ . یونسی، مینا، مقدم، سارا، مقاله بررسی عوامل موثر بر تربیت جنسی فرزندان، اولین کنفرانس علمی پژوهشی راهکارهای توسعه و ترویج آموزش در ایران، ۱۳۹۴

دست‌آویزی برای سوءاستفاده در دنیای واقعی می‌شود و نوجوان را به انجام اموری که داوطلبانه این کارها را انتخاب نکرده و جزء تصمیمات زندگی او نبوده است، مجبور کند.

خوش بختانه امروزه برای کنترل اطلاعات منابع مختلفی موجود است که کارهای مفیدی انجام می‌دهند ولی کافی نیست. بعنوان مثال در بعضی از کشورها تبلتهای ویژه دانش‌آموزان طراحی شده است با دسترسی محدود و محتوای مناسب، در اختیار آنها قرار می‌گیرد در کشور ما چنین چیزی وجود ندارد و امیدواریم که زمینه آن نیز در جامعه ما فراهم شود اما در جامعه فعلی ما نمی‌توانیم به نوجوان خود بگوییم از این گوشی استفاده نکن و از طرف دیگر وقتی آنرا در اختیار کودک و نوجوان خود می‌گذاریم یک تیغ دو لبی است که معلوم نیست، چگونه باید از آن استفاده کند.^۱

بنابراین ضروری است جامعه آموزشهای را به صورت رسمی در مدارس و دانشگاه‌ها وارد کند. آموزشها به صورت تدریجی وارد محتوای درسی آنها شده یا خواهد شد اما سرعت تغییر فناوری به گونه‌ای است که فعلاً باید دنبالش بدویم و ما پیرو آنها هستیم یعنی برنامه‌ریزی ما در این زمینه نمی‌تواند فراکنشی باشد و بیشتر واکنشی است.^۲

خانواده سبک زندگی سالمی را فراهم کند اطلاعات و آگاهیهای خود را افزایش دهد و به روز باشد. همچنین به برنامه ایمن‌سازی نوجوان توجه کند و آموزشهای فردی و رشد ویژگیهایی مثل تفکر نقادانه، خودتنظیمی و خودکنترلی نوجوان را در نظر داشته باشد تا بتواند او را از آسیبها محفوظ بدارد و همچنین اعتماد به نفس را همواره در نوجوان تقویت کند و برای او به عنوان یک فرد جایگاه قائل شود.^۳

---

^۱. یونسی، مینا، مقدم، سارا، مقاله بررسی عوامل موثر بر تربیت جنسی فرزندان، اولین کنفرانس علمی پژوهشی راهکارهای توسعه و ترویج آموزش در ایران، ۱۳۹۴

^۲. همان

^۳ جهانپان نجف آبادی، امیر، اقتباس از کتاب فرزند و تربیت جنسی، شهید حسین فهمیده، اصفهان، ۱۳۹۰، ص ۱۶۰

نتیجه گیری

همه ما می دانیم استفاده از اینترنت و فضای مجازی نیاز روز نوجوانان و جوانان می باشد و مانع شدن از استفاده از فضای مجازی و زور و فشار کار ساز نمی باشد برعکس حساسیت و جدیت نوجوانان و جوانان را بیشتر می کند و خود تقویت منفی قوی می شود برای تمایل و استفاده روزافزون از اینترنت و شبکه های فضای مجازی با یک پیامد مخرب تر این بار دیگر به توصیه های والدین و دست اندرکاران تعلیم و تربیت اهمیتی نداده و تا جایی که می توانند از والدین و جامعه فاصله گرفته و به تنها چیزی که فکر می کنند مقابله با هنجارها و والدین می باشد بنابراین باید دقت داشته باشیم که با فرزندان خویش دوست باشیم آنقدر روابط صمیمانه داشته باشیم که بودن در کنار خانواده و در جمع بودن را به انزوا و وقت کشی در فضای مجازی ترجیح دهد و به دنبال گسترش روابط خود با والدین و همسالان و محیط تربیتی و پیشرفت خویش باشد نه فرار از آنها و پناه به فضای مجازی . مهمترین درمان برای خلاصی از آسیب و بیماری ناشی از فضای مجازی عبارتند از رفتار درمانی والدین، بینش درمانی، فرهنگ درمانی، آموزش درمانی. همچنان نقش والدین پر رنگ است اما متأسفانه والدین ما در جهتی مخالف با اهداف تربیتی و مصلحت فرزندان خویش گام بر می دارند شیوه تربیتی و نگرش والدین خود یکی از فاکتورهای کشیده شدن نوجوانان به فضاهای مجازی می باشد. غافل از اینکه نوجوانان در سن حساسی هستند کوچک ترین واکنش فکر، محبت و بینش دروغین بر ذهن و روان شان اثر بخش می باشد و آنان را به تباهی می کشانند. کمبود محبت و عاطفه والدین به فرزندان شان با این عنوان که فرزندان شان سوءاستفاده می کنند کمترین پیامدی که در بر دارد این می باشد فرزندان در این سن شکننده هستند از نظر عاطفی و فکری و اجتماعی و جنسی با یک دوست دارم جذب می شود و چه اتفاق ها که رخ نمی دهد والدین، دست اندرکاران تعلیم و تربیت و تمامی عوامل و کارشناسان تعلیم و تربیت باید هوشیار باشند. در آخر پیشنهاداتی جهت کمک به نوجوانان و کاهش فضای مجازی ارائه می دهیم .

پیشنهادهای

- در برابر این تهدیدها والدین می توانند با نقش نظارتی خود مانع بسیاری از انحرافات شده و با انجام تمهیداتی مناسب، محیطی امنی را در اینترنت برای فرزند خویش ایجاد نمایند. این موضوع باید پذیرفته شود که در این عصر اتصال به اینترنت امری اجتناب ناپذیر است. پس والدین باید با مدیریت خویش بر کار فرزندان خود در دهکده اطلاعات نظارت کنند.
- با توجه به اینکه بیشتر استفاده کننده گان از فضای مجازی نوجوانان و جوانان هستند، فرهنگ سازی برای کاهش پیامدهای آن ضروری است. لذا اطلاع رسانی و آموزش نحوه ی استفاده صحیح از این فناوری می تواند موثر واقع گردد .
- وضع قوانین سخت گیرانه تر برای برخورد با مجرمان جرایم اینترنتی و اجرایی نمودن این قوانین.
- آگاهی و هوشیاری بیشتر پلیس سایبری در مورد انواع جدید جرایم رایانه ای و اقدام در جهت ناکارآمد کردن دسیسه های دشمنان در این زمینه.
- پخش آگهی های آموزنده از سوی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی در رادیو و تلویزیون به منظور افزایش آگاهی خانواده ها در خصوص خطرات ناشی از اینترنت.
- گذراندن اوقات بیشتری با فرزندان در فضای بیرون از خانه به طوری که فرزندان از نظر عاطفی، احساس خلا نکنند و برای جبران این کمبود به فضای مجازی پناه نبرند.

منابع وماخذ

۱. ابری، انسیه، فضای مجازی در عرصه ظهور خلاقیت، اولین کنفرانس ملی خلاقیت شناسی مهندسی و مدیریت نوآوری ایران
۲. اکبری، ابوالقاسم، اکبری، مینا، آسیب شناسی اجتماعی، تهران: انتشارات رشد و توسعه،
۳. آروین جی. ساراسون؛ باربارا آر. ساراسون (۲۰۰۵). روان شناسی مرضی. ترجمه بهمن نجاریان و همکاران (۱۳۹۰)، انتشارات رشد، تهران،
۴. ام پرس، الیزابت، با اقتباس از کتاب اثرات رسانه ای و جامعه، منتظر قائم، مهدی، مرکز تحقیقات صدا و سیما، چاپ ۱۳۹۳،
۵. بهشتی، احمد، اسلام و تربیت کودکان، تهران، شرکت چاپ و نشر بین الملل (وابسته به سازمان تبلیغات اسلامی)، ۱۳۹۲،
۶. پاک نهاد، سید محسن، با اقتباس از کتاب فضای مجازی، جاذبه ها و آسیب ها، تهران، کتاب کسر، چاپ اول، ۱۳۹۵،
۷. ثابت، حافظ، تربیت جنسی در اسلام، قم، انتشارات موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)، ۱۳۹۰،
۸. جهانیان نجف آبادی، امیر، اقتباس از کتاب فرزند و تربیت جنسی، شهید حسین فهمیده، اصفهان، ۱۳۹۰،
۹. چشمه نور، مرتضی، اقتباس از کتاب فضای مجازی و سواد رسانه ای، انتشارات پشتیبان، چاپ اول، ۱۳۹۷،
۱۰. حاجی، محمد علی، آسیب شناسی تربیت دینی، دانش نامه امام علی علیه السلام، زیر نظر علی اکبر رشاد، ج ۴،
۱۱. خواجه نژاد یان، علی، اقتباس از تبیین نقش فیسبوک در زندگی زنان شوی اعضای متاهل ایرانی، نخستین کنگره ملی فضای مجازی و آسیب های نوپدید، تهران، وزرات تعاون و رفاه،
۱۲. دیلمی، احمد، اخلاق اسلامی، قم، دفتر نشر معارف، چاپ دوم، ۱۳۸۰ ش. ۴،

۱۳. ر.ک: ابن منظور، محمد بن مکرم، لسان العرب، ج ۱۴، بیروت، دار صادر، چاپ سوم
۱۴. راغب اصفهانی، معجم مفردات الفاظ القرآن، بیروت، دارالتعارف، ماده «رب» و «ربو»، تحقیق ندیم مرعشی، دارالکاتب العربی
۱۵. رحیمی، محمد، عوامل اجتماعی موثر بر شکاف نسلی، مطالعه موردی شهر خلیخال، پایان نامه کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز ۱۳۹۰
۱۶. رزاقی، رضا، اقتباس از کتاب آموزش موضوعات جنسی، تهران، انتشارات دانژه، ۱۳۹۲
۱۷. رمضانعلی، محمد، تربیت جنسی کودکان از منظر اسلام، تهران ۱۳۹۲
۱۸. رابرتسون، یان، اقتباس از کتاب درآمدی بر جامعه (با تأکید بر نظریه‌های کارکردگرایی، ستیز و کنش متقابل نمادی)، بهروان، حسین، مشهد آستان قدس رضوی، شرکت به نشر، چاپ سوم، ۱۳۷۷
۱۹. رالف، موس، نظریه بنیادی در مورد نوجوانی، صاحب الزمانی و دیگران، عطایی، ۱۳۵۷، بی جا
۲۰. فقیهی، علی نقی: تربیت جنسی: مبانی اصول و روش‌ها از منظر قرآن و حدیث، قم: سازمان چاپ و نشر دارالحديث، چاپ دوم ۱۳۸۷،
۲۱. ساندیرین فان در دوف، اقتباس از کتاب تمایلات جنسی کودکان و نوجوانان، گیل آوا، بی جا
۲۲. شیویایی، فرهاد، صفریانی، آرزو، اقتباس از کتاب روان‌شناسی تربیت جنسی کودک و نوجوانان، تهران: آذرفر، ۱۳۹۶
۲۳. شجاعی، محمدصادق: «روان‌شناسی و آسیب‌شناسی اینترنت»: نشریه روانشناسی و دین، سال اول، شماره یک، بهار: ۱۳۸۷
۲۴. شفیع آبادی، عبدالله، ناصری، غلامرضا، اقتباس از نظریه‌های مشاوره و روان‌درمانی، تهران: مرکز نشر دانشگاهی، چاپ دوازدهم، ۱۳۸۵
۲۵. صبور، خسروشاهی، حبیب، بررسی آسیب‌های اجتماعی اینترنت، دبیرخانه شورای عالی انقلاب فرهنگی،
۲۶. صدیق سروستانی، رحمت‌الله، آسیب‌شناسی اجتماعی، تهران: سمت

۲۷. عمید، حسن ، فرهنگ عمید، تهران: انتشارات امیرکبیر، چاپ هشتم ۱۳۷۱ ج ۱،
۲۸. علی اکبر دهخدا، لغت نامه دهخدا، تهران: موسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران، ۱۳۷۳، ش. چاپ اول، ج ۱۰
۲۹. فتحی، محمد رضا مقاله آسیب های فضای مجازی بر تعلیم و تربیت نوجوانان، اولین کنگره ملی توانمندسازی جامعه در حوزه علوم اجتماعی روانشناسی و علوم تربیتی، ۱۳۹۴
۳۰. فرحبخش، کیومرث، اقتباس از کتاب شبکه های مجازی و خانواده، انتشارات مرسل، چاپ دوم ۱۳۹۲،
۳۱. قنادان، منصور، مطیع، ناهید، وستوده، هدایت الله، اقتباس از کتاب جامعه شناسی (مفاهیم کلیدی)، تهران: نشر آوای نور، ۱۳۹۲
۳۲. عمید، حسن ، فرهنگ عمید، تهران: انتشارات امیرکبیر، چاپ هشتم ۱۳۷۱ ج ۱،
۳۳. علی اکبر دهخدا، لغت نامه دهخدا، تهران: موسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران، ۱۳۷۳، ش. چاپ اول، ج ۱۰
۳۴. معین، محمد، فرهنگ فارسی (شش جلدی) ، تهران : مؤسسه انتشاراتی امیرکبیر، ۱۳۵۱ ج ۱،
۳۵. ماسن هنری پاول و دیگران؛ رشد و شخصیت کودک، مهشید یاسایی، تهران: نشر مرکز، ۱۳۶۸،
۳۶. میدانی، سیما، شورای عالی فضای مجازی، مهندسی ارتباطات: بی جا
۳۷. منصور، محمود؛ روان شناسی ژنتیک، تهران، سمت، ۱۳۸۴، چاپ ششم،
۳۸. هاللد، فیلد، روان شناسی کودک و بالغ، مشفق همدانی ، صفی علیشاه ، ۱۳۵۶،
۳۹. یاوری وثاق، مهدیه، اقتباس از فصل نامه آسیب شناسی فرهنگی فن آوری مدرن در خانواده و نقش رسانه های جمعی ، فصل نامه رسانه و خانواده ۱(۴)، ۱۳۹۱
۴۰. یونسی ، مینا، مقدم ، سارا ، مقاله بررسی عوامل موثر بر تربیت جنسی فرزندان ، اولین کنفرانس علمی پژوهشی راهکارهای توسعه و ترویج آموزش در ایران، ۱۳۹۴